

UPEDILA KULTURNO PROSVETNA SEKCIJA
IZDAL PROPAGANDNI ODSEK IX. KORPUSA
NOVIN POJ

NASA BESEDA

II. DEL
PRIROČNIK ZA MITINGE

1945

543083

MAZDA BEZEDA

PROČEK ZA VITINCE

N 200207960

1943

KOMANDIR SIMON

ENODEJANKA

ČAS:

Doba nemške okupacije na Slovenskem. Godi se na božični večer.

KRAJ:

Preprosta kmečka soba. V ozadju na sredi vrata. Vrata na desno. V desnem vogalu večja miza. Na mizi nekaj jestvin in steklenica s pišča. Na levi strani peč, zaboj, omara ali kaj sličnega.

OSEBE:

JAKA JERIN, oče, posestnik. Prileten kmečki možak 60 let. Govori počasi in s poudar kom. Kretnje so umirjene in starčevske. Sicer pa še trdna kmečka korenina.

MICA, mati, njegova žena. Oblečena v temno kmečko obleko. Stara kakih 50 let, pecej sivih las. Po značaju je boječa in precej egoistična, stremi predvsem za tem, da bi dom obvarovala nesreče. Med dejanjem se vično popravi.

PEFCA in

MARIJA, hčerki. Prva ima 20 let, živahna in poskočna. Druga ima 18 let, bolj tiha pa vendar odločna.

SIMON, komandir. Pravi tip partizanskega borca - hraber in udaren. Po postavi je precej velik, star kakih 28 let. Njegov govor je odločen in prepričevalen. Kretnje uravnovešene, toda odločne.

MIHA partizana.

TONE

JOŽE MALHA, sosed Jerinov. Precej v letih, kmet, malo cincarski, sicer pa zaveden Slovenec.

FRANCE MALHA, njegov sin. Triindvajsetleten kmečki sin, nekoliko plašen.

LIFE SKALA, njegov prijatelj.

LUKA PIŠKUR, sosed Jerinov in Malhin vdovec. Kljub priletnosti še vedno rad pogleda po mladih dekletih. Je več ali manj smešna figura. Igra na harmoniko in vija za veseljaka. Po značaju prostodušen. (V slučaju, da Luka Piškur ni večš igranja na harmoniko, pride na oder še harmonikar.)

1. prizor.

(Jaka Jerin, mati, Pepca, Marija. Sedijo pri mizi. Mati nekaj pospravlja po hiši. Dekleti si popravljata obleko. Vzdušje je nekako neprijetno in težko.)

MATI: Še dobro, da smo danes vsi skupaj.

JAKA JERIN: Da, da. Božični večer je danes. Še smo vsi skupaj, kao ve, kako bo lahko z nami že jutri. Vojna je, pravijo. Res je. Pa saj je bila tudi že prej kakšna vojna, toda takšnega trpljenja le ni bilo. Delaš, garaš, se trudiš, pa pride Ne

nec in ti vse pobere ... Veš, Mica, (se obrne k ženi) pred dvema dnevoma so pobirali prašiče po dolini. To sem zvedel na vasi. Pravijo, da znajo priti čez dan ali dva še v našo vas.

MATI: (obupano) Za božjo voljo! Morča pa jih le ne bo. Premislili se bodo, saj so že v dolini dovolj dobili, kaj bi še k nam. Saj vas vendar ni bogata.

PEPCA: Mati, vi ste še vedno enaki. Ali vam ni dovolj vse, kar čujete o teh pesjanih, da še vedno svoje gonite. Ne bojte se, da jih k nam ne bo. Tako gotovo bodo prišli, kakor je amen v očenašu. In potem zbogom naše prase, ki smo ga skozi vse leto pitali.

MATI: Zakaj pa naj bi pobrali prav našega prašiča? Saj je drugih dovolj, pa debelejši so...

JAKA JERIN: Nikar, stara! Ista pesem kot vedno. V začetku meseca je bil pri nas tisti v zelenem plašču. Saj se ga spomniš. Nekaj je šaril naokrog in popisoval. Tudi v hlev in svinjak je pogledal, potem pa nam je zabičal, da gorje, če bi klatil brez njegove vednosti. (s poudarkom) Ze tedaj se mi je nekaj zdelo.

MATI: Klati ne smemo, ker je nekaj bolan ... Zastrupili bi se ...

JAKA JERIN: Ta je pa spet ena njihovih. Seveda je bolan - za nas! Za švabske vampe bo pa še preveč zdrav. Posebno sedaj, ko jim počasi primanjkuje hrane.

MARIJA: Mar bi ga že prej na-skrivaj zaklali. Rekli bi, da je orknil, saj je bil itak bolan kot je tisti Nemec sam rekel.

MATI: Bog varuj! Še tega se manjka! Naskrivaj zaklati prašiča. Kaj so pa pri Gorjupovih pred mesecem za to napravili. Njega v luknjo za nekaj mesecev, poleg tega pa so jim vse očepeljali, kar se je le dalo pre

makniti. Vedno vam pravim, da se z Nemci ni šaliti. To je vojska, to je oblast.

JAKA JERIN: Kaj vendar toliko čenčate. Zaradi prašiča sem že uredil. (Ostro in odločno) Nemci ga ne bodo žrli. Ne in ne! (Vstane od mize in napravi nekaj korakov po sobi.)

MATI: (vsa preplaščena) Kaj pa si vendar storil, Jaka? Še gorje boš priklical na našo hišo! Vedno si bil tak, vihrav in neugnan. Še ko sem te spoznala. Pa bi se vsaj sedaj vnesel. (vprašujoče) Paga vendar nisi zastrupil? Joj, kaj bo, kaj bo z nami... Saj nisi sam, saj imaš družino, otroke, ženo, posestvo...

JAKA JERIN: Zastrupiti prašiča? Kdo pa ima kaj od tega? Nemci ga sicer ne dobjajo, to da sit ni od tega nihče. In tudi se ne izplača. Pride živinozdravnik in te imajo. (se nasmehne) Nemci so prebrisani, pa smo Slovenci še bolj. Če že ne moremo sami pojesti tega prašiča, ki smo ga toliko časa pitali, naj ga pojedó tisti, ki ga še bolj zaslužijo... in so ga potrebni!

MATI: (obupano) Goščarji...?

PLPCA: (živahno) Partizani!

JAKA JERIN: (molči in hodi po sobi)

MATI: Za pet Kriščevih ran! Kaj si vendar storil, Jaka? (stopi k njemu) Vse nas boš u ničil. Ob vse bomo. Oh, gorje, gorje ... Povej vendar, kaj je. Saj nisi javil o tem goščarjem...?

JAKA JERIN: Molči, žena, in ne tarnaj! Danes zvečer bo bržčas prišel nekdo po prašiča. (skrivnostno) Toda mi o tem nič ne vemo, da veste. To sem vam hotel povedati!

MATI: (jokaje) Kaj bo, če Nemci zvedo, kaj bo z nami, z živino. Vse bodo pobrali. Še na beraško palico bomo prišli...

JAKA JERIN: (resno in odločno) Nič ne bodo

zvedeli, če bodo babnice držale jezik za zobmi. Dokler sem še gospodar v tej hiši, bo obveljala moja. Nočem nobenega javkanja. Sam dobro vem, kaj delam. Sedaj pa mir in konec besed. Vsak čas pride ta sem soseđa. Malha pride, pa Piškur. Sama sta doma in prav je, če se ob takem večerumu lo zberemo in kaj pomodrujemo. (se obrne k hčerkama) Dekleti, le bolj veselo. Rekel sem Piškuru, naj prinese s sabo meh. Bo vsaj malo bolj živahno v tej mrtvašnici...

MATI: Na božični večer pa harmoniko!

LUPCA: Zakaj pa ne! K polnočnici že tako in tako ne moremo. Polnoči pa bomo le pričakali.

MARIJA: Morda pa pride še kdo drugi v vas. (pogleda sestro in se nasmehne. Mati pomenljivo pogleda obe)

JAKA JERIN: Že čujem korake. Ona dva sta ...

2. prizor.

(Isti, vstopita Jože Malha in Luka Piškur. Po-
sneje Simon.)

JOŽE MALHA: Dober večer, družina.

LUKA PIŠKUR: Dober večer in vesel božič, če bo vesel. Slabo kaže. Za nas, pa malo tu di za Švabe. He, he. Malo jim postaja vroče sredi najhujše zime. Dobro jim kurijo na fronti. Pa počplate so tudi začeli brusi. He, he. Mislim, da ti salabolski kuščarji ne bodo več dolgo šarili tu pri nas ...

JAKA JERIN: Da bi le bilo po tvojem.

LUKA PIŠKUR: He, he. Sem že marsikaj uganil, pa bi tega ne. Saj smo vendar od muh. Ta, ta. Pa žganje je na mizi. Bomo kar prisedli. Pa meh bom nekam vtaknil, tako da se ne prehladi ali upijani.

PEPCA: Le glej, da se ga ne boš tudi na sve ti večer preveč nalezal. Potem boš prekmalu zadremal, polnoč pa je še daleč.

LUKA PIŠKUR: Kaj bi se ga nalezal, saj nisem od včeraj. Toda meh se ga nažlampa, potem pa piska kar po svoje, he, he ...

MARIJA: Luka, ali znaš že kakšno novo?

LUKA PIŠKUR: He, he. Novo pa novo. Pa še kakšno, samo če bodo mati pustili. Nemci so presneto blizu in naše pesmi jim ne dišijo. (se obrne k materi) Kaj-no, mati?

MATI: Le glej, Luka, da ne bo kakšne neumnosti. Dovolj si star, da veš, kje je mera in kaj se sme v današnjih časih.

JOŽE MALHA: Danes je Luka posebne mere. Dobil je sporočilo od sina.

JAKA JERIN: Od sina? Kje neki pa je? Saj si dejal, da so ga odpeljali v Nemčijo:

LUKA PIŠKUR: No, vam že lahko povem. Pred me seci mi je nekega jutra rekel: "Oče, če me zvečer ne bo z dela, nikaner ne povprašujte za mano. Tedaj bom že na varnem!" pa je šel. Tekoj se mi je nekaj zdelo, pa nisem nič rekel. Pred dvema dneva pa so prišli partizani v mojo hišo in o den izmed njih mi je povedal, da je bil z mojim sinom nekje na Dolenjskem. Zdrav je in krepak... He, he. Iz njega bo še nekaj. (se obrne k Joži Malhi) Tvoj je pa vsak dan bolj klavrn. Kaj pa še čaka doma? Da pridejo Nemci z evtom ponj in ga odpeljejo naravnost na rusko fronto. He, he. Naj le čaka. Bo že pričakal ...

JAKA JERIN: Res ni pametno za fanté, da se držijo doma. Z mano že nekam gre, ko imam samo dekleta.

JOŽE MALHA: Kaj hočeš, rabim ga na gruntu.

MATI: Že zopet ste pri politiki. Iz tega ne bo nič dobrega. Pa še na božični večer.

LUKA PIŠKUR: (k Pepci in Mariji) Le kako ste štimane. He, he! Lepo sta se napravili,

pa gotovo ne zame? Sicer pa sem vdovec in nekaj imam tudi pod palcem. Za staro šaro pa tudi še nisem. Kaj pravita? Hm?

PEPCA: Luka, kaj pa toliko govoriš. Bolje bi bilo, da bi malo raztegnil meh.

MATI: Le ne preveč veselo. Kdo ve, kako bo jutri?

(Oglasi se poskočna pesem. Pri mizi trči jo, vzklikajo, pojejo. Zavladalo je živahno razpoloženje. V tem trenutku se začujejo udarci na vrata. Vrata se v hipu odpro in na pragu stoji partizanski komandir Simon. Harmonika preneha z igranjem. Vse onemi.)

SIMON: Dober večer vsem skupaj, pa vesle praznike tudi. Mislim, da tega poslednjega sploh ni treba voščiti. Saj ste že itak dovolj veseli. (pogleda po vseh) Zakaj ste kar obstali? Mar me prvič vidite? Malo bom prisedel k vam in potem naprej. No, kaj nas čaka še dolga pot.

PEPCA: Pozdravljen, tovariš Simon!

JOŽE MALHA: Saj to si ti, komandir Simon!

SIMON: Kdo pa drugi. Nekaj časa nas ni bilo v bližini, sedaj pa bomo že bolj pogosto prišli pogledat k vam, saj so pri hiši prav čedna dekleta. Ne, Pepca?

PEPCA: Tega pa res ne vem, če so čedna... To veste vi partizani najbolje ...

SIMON: Nisem imel pravega namena obiskati vas prav danes. Pa sem si le mislil: grem jim voščiti praznike. (Pogleda po Jaki Jerinu) Kaj ne, gospodar? Pa malo v svinjak bomo pogledali. Izgleda, da ste se premislili in da ne boste klali, kaj?

JAKA JERIN: Dobrodošel, Simon! Ne, mi ne bomo klali, čeprav smo prašiča dolgo redili. Požreti ga mislijo drugi. Pa kaj bi to.

SIMON: Nemci ga ne bodo požrli. Lastne kosti naj glodajo. Vi, oče, nikar ne glejte ta

ko črno na to. Po vojni si boste kupili drugega. Partizanski bon bo tedaj nekaj veljal.

JAKA JERIN: (pelje Simona malo vstran in tam se šepetaje nekaj domnita)

JOŽE MALHA: (materi in ostalim) Vi imate še sročo. Toda nam so Nemci odpeljali svinjic z dvema pujskoma. Ta preteta nemška lakota. Da bi jo vrag že kmalu pobral!

PEPCA: Vrag je ne bo. Mi moramo sami obračunati z njo.

MATI: Pepca, kako vendar govoriš?! Kaj, če bi te kdo slišel...?

SIMON: (Jaki Jerinu tiho) Štirje smo. Dobro, da si nas še pravi čas obvestil. Saj veš, kakšna so navodila: "Niti koščka mase niti ščepca moke fašistom!" Čim bolj bo do lačni, prej bodo nehali.

JAKA JERIN: Saj vem, Simon. Name se lahko zaneseš. Slovence sem in vem, kakšna je moja dolžnost.

SIMON: Hitro bomo naredili. Od daleč smo prišli. Ali je rojen?

JAKA JERIN: Kakih dvesto kil bo imel ...

SIMON: Težko bo, pa bo že šlo. Tako reč vsak rad nose, pa če je še tako slabo vreme.

JAKA JERIN: Čimprej opravite, tem bolje. Jaz bom pa že jutri javil, da so bili pri me ni "banditi" in mi odnesli prašiča. To bodo kleli. Le naj, saj drugega jim kmalu ne bo ostalo.

SIMON: (stopi do vrat in pokliče) Miha!

3. prizor.

(Isti, Miha.)

MIHA: Tukaj sem, tovariš komandir! Ali naj kar začnemo? Vse sem si že ogledal.

SIMON: Le začnite, toda v popolni tišini.

Glejte, da ne bo cvilil. Pa straža naj dobro pazi.

MIHA: Zanesi se. Saj ni prvič in najbrže ne začnjič.

SIMON: Na štiri dele ga razrežite, vsak bo nekaj nesol. Pa hitro, da nas kaj ne prehitijo. (Miha odide)

4. prizor.

(Isti, pri mizi zopet zavlada živahen pogovor. Jaka Jerin in Simon prisodeta.)

SIMON: (se obrne k materi) Mati, božični večer je.

MATI: (prisiljeno) Da, da božični večer.

SIMON: (se zamisli) Kdo ve, kako je danes - pri nas doma.

PEPCA: Že nekajkrat sem te srečala, Simon, toda nikoli te nisem vprašala, od kod si. Si od daleč?

SIMON: Iz Ljubljane sem. Prav iz Ljubljane. Toda dolgo sem delal v tovarni na Jesenicah. Ko so prišli Nemci, so me ovadili, da delam proti njim, in moral sem v gore.

PEPCA: Dolgo si že partizan?

JOZE MAHA: Dolgo, dolgo ...

SIMON: Res je, precej časa. Veliko sem že doživel v tem času. Nikdar ne bi verjel, da človek lahko toliko prenese. Pa smo se kar privadili. (otožno) Vendar pa so trenutki, ko si želim videti svoj dom. Veste, stanovali smo izven mesta. Miša je bila majhna in dolga, precej družin je prebivalo v njej. Vendar mi je nad vse ljuba. - In mater bi rad še videl.

PEPCA: Kaj pa oče?

SIMON: Očeta nisem poznal. Padel je v prejšnji vojni tam nekje v Galiciji.

MATI: (z zanimanjem) Je mati še živa? Je zdra

ve?

SIMON: (jo prodirno pogleda) Vidite, prav to mi večkrat ne da miru. Bolehna je in slaba. Kdo ve, kako se preživlja. Prej sem ji vsak mesec pošiljal nekaj od zasluzka. Lahko je živela. Toda, kaj neki počne se daj, revica. Morda niti ne živi več. In kako rada me je imela ...

JAKA JERIN: Ubogi fant!

SIMON: (s trpkim nasmehom) Hlebec kruha vidim pred seboj. Prav tako je bilo tudi pri nas. Veliko nismo imeli. Dokler sem bil še mlad, je mati težko delala, da je lahko oba preživela. Kozarce je prala v neki gostilni in ribala je po hišah. Toda na božični večer je bil vedno na mizi hlebec kruha, ki ga je sama zamesila in spekla. Sedela sva na tak večer sama. Luč je medlo gorela. Pogovarjala sva se o očetu, o moji bodočnosti in kako bova uredila življenje, ko bom dobil delo. Potem pa je mati počasi vstala, prekrižala hlebec in mi odrezala od njega kos. (pogleda povsah, pogled mu obstane na materi) Vam, mati, je tudi moja mama podobna. Prav take oči ima in tudi postavo. Morda je bila malo bolj slabotna. (daljši odmor; gleda mater) Dajte, danes mi bodite vi mati ...

MATI: (obotavljaječe) Ne razumem te. Kaj ven dar hočeš od mene?

SIMON: Tako bi hotel, da bi bilo kot nekoč doma, ko mi je materina roka odrezala od hlebca košček... še vi tako naredite. Čez uro bo moje življenje zopet vredno prav toliko kot švabska svinčenka - nič več, nič manj!

MATI: (nekoliko ganjena, vendar še okleva) Sam stopi v shrambo in si vzemi, kar hočeš. Se klobase visijo ob steni.

SIMON: (trpko) Kaj bi s tem! Vem, česa se bojite. In ne bom vas silil. (se zamiali)

Trdo je življenje partizana, a malo toplino si želi vsak.

PEPCA: Mati, kaj se obotavljate. Ali res ne morete premagati tistega strahu, da bodo za to zvedeli Nemci?! Kaj vam je danes? Kaj vam je danes mar okupatorjeva odredba in pretnja kazni vsakomur, ki bo podpiral naše partizane! Kaj bi bilo, če bi morala jaz od doma?!

MATI: Pepca, kakšna si danes? (pogleda Jako Jerina in vstane, vzame hlebec, ga prekriža in odreže kos Simonu.) Na, tovariš! Bojim se, toda ko gledam tebe, sem bolj mirna.

JAKA JERIN: Vzemi, Simon, in bodi blagoslovljen! Dober fant si, ko imaš tako rad svojo mater.

SIMON: Tisočkrat vam hvala, mati! Če bi moja mama vedela za to, bi bila neskončno vesela. (se ozre po vseh) Ne veste, koliko lažje mi je zdaj pri srcu, kako se čutim bolj srečnega in zadovoljnega.

MARIJA: (Popci) Simon je tako čuden, toda sto krat, tisočkrat boljši kot Lipe, ki se suka okrog tebe. Da bi bil tudi moj Franco takšen ...

PEPCA: Simon je partizan. Kaj pa je Franco? Doma čepi in se boji. Takega bi ne hotela nikdar za moža.

MARIJA: Tudi jaz bi raje videla, da bi bil tudi Franco partizan. Tolikokrat sem mu že prigovarjala, pa se obotavlja ...

JOŽE MALHA: (Luki) Daj no, tako postaja, da res ne vem, ali naj bi jokal ali kaj? Vze mi v roko meh. Kajne, Simon, saj si tudi ti za to?

SIMON: Kaj bi ne bil. V pesmi se kaže naše življenje. (h godcu) Tisto moje zaigraj: "Stoji na gori partizan"... (k ostalim) Tisti, ki zna, pa naj pomaga. (Pojejo)

5. prizor.

(Isti, vstopi Miha, poznoje Tone in France Malha) - (Zunaj vpitje: "Stoj, stoji!" - Simon hitro vstane, vsi skočijo pokonci. Koraki.)

MIHA: Tovariš komandir, prijeli smo nekoga, ki se je smukal okoli hiše. Sunljiv se nam je zdel. Pravi pa, da ga domači poznajo in da je njegov oče tudi tukaj. Kaj naj naredimo z njim?

SIMON: Kdo naj bi bil? (pogleda domače - Mariji je nerodno)

JOŽE MALHA: Kaj, če bi bil naš France?

LUKA JERIN: Ali pa je Skaletov Lipo. Že večkrat sem ga videl, kako se suka okrog naše hiše.

LUKA PIŠKUR: Kaj bi se no. Saj so luštna čeklota v hiši.

MARIJA: (se ojunači) Oče, France bo. Rekla sem mu, naj pride zvečer malo k nam pogledat ...

SIMON: Kar notri ga pripeljite, bomo že videli, kdo je.

MIHA: (odide)

SIMON: (Pepci) Kaj, če je prišel k tebi kdo v vas?

PEPCA: Simon, ne govori tako. Taki, ki čepijo doma, mi niso prav nič všeč.

LUKA PIŠKUR: (se vmeša) Partizani, to so ti fantje, taki kot Simon! Kaj ne, Pepca? Ho, he!

PEPCA: (je v zadregi) Luka, nikanar spet ne začnčaj ...

(Slišijo se koraki in glasovi: "Kaj neki se bojiš. Če te poznajo, te poznajo, pa basta! Le naprej, da te vidimo pri luči! ...")

MIHA: (vstopi; s Tonetom pripeljeta Franceta Malho.) Tukaj je!

JOŽE MALHA: No, saj to pa je moj France.

SIMON: Že dobro. Kar spustite ga. In pohiti-
te. Treba bo na pot!

FRANCE MALHA: (mu je nerodno) Dober večer! Pri-
šel sem vam voščit praznike. Dober večer,
Marija! (ji gre naproti) Kako se kaj i-
maš? Hotel sem pogledati skozi okno, kdo
je pri vas, pa so me opazili. Malo sem
stekel, pa so me partizani zagrabili, no,
sedaj sem pa tukaj ...

MARIJA: Le zakaj bežiš pred partizani. Mar bi
jim povedal, da si namenjen k nam.

SIMON: France Malha! Res ne vem, zakaj neki
še tičiš doma. Toda o tem pozneje. Raje
končajmo našo pesem, kajne?
(Miha in Tone odideta)

LUKA PIŠKUR: Le naprej. (Pojejo. France Mal-
ha stoji v sredi sobe in vrti v roki klo-
buk. Nerodno mu je)

MARIJA: (pristopi k njemu in mu reče) Še ti
poj * nami, kaj se držiš kot lipov bog.
Takega, kot si sedaj, te ne vidim rada.

6. prizor.

(Isti, Miha in Tone se vrnete in pripeljeta s
seboj Lipeta Skalo. Zunaj se čuje zopet hrup)

JAKA JERIN: Kakšen dan je vendar danes?

MATI: Kaj, če niso Nemci?

SIMON: Kakšni Nemci! Se je že priklatil še kak
snubač. (zunaj se čujejo klici: "Kam pa?
Kar z nami pojdeš!")

LIPE SKALA: (za odrom) Pustite me, domačin ...

TCNE: (za odrom) Kar na svetlo z njim! Dobroga
drži ...

MIHA: (skupaj s Tonetom pripeljeta Lipeta Ska-
lo, držeč ga za ovratnik) Tovariš koman-
dir, pripeljala sva še enega. Pravi, da je
hotel k dekletu. Pa sva ga pripeljala kar
notri.

SIMON: Že prav! Kar tukaj ga pustita. Kako pa

prašič?

TONE: Še v vreče ga stlačimo in lahko gremo.

SIMON: Nobenega obotavljanja. Lahko se prikladi toč mimo kakšna nemška patrulja. Skoda bi bilo. (Miha in Tone očideta. Simon se obrne k Lipetu Skali, ki stoji po leg Franceta Malhe) Lepo fanta, prav lepo. Kar poglejta se, kakšni sliki sta. Sama se poglejta...

LUKA PIŠKUR: Kar v okvir bi vaju dal. He, he.

SIMON: (Mariji in Pepci) Dekleti, kar načudi ti se ne morem, da rači gledata take fante okrog sebe.

PEPCA: (ga prekine) Simon, saj ne veš ...

SIMON: Danes je toliko hrabrih fantov, ki se vsak dan tepejo in borijo s tem prekletim Nemcem, danes gledate v vaši vasi še dva taka. Veliko jih je, ki se borijo, pa ne zase, marveč za vas vse. Tisti danes ne vedo, da je božični večer. Zanje je noč enaka noči, dan enak dnevu, vse dotlej, da ne bo dobljena poslednja bitka. Biti danes fant, se pravi, biti partizan. Kdor ni partizan, je šleva in hlapec in taka dekleta, kot sta vidve, bi ga še pogleda ti ne smeli...

MARIJA: Francetu sem že prigovarjala, naj odkoplje puško, ki jo ima zakopano pod skednjem, in naj gre. Raje bi ga videla kot partizana kakor pa zapečkarja, pa vedno nekam mečka: "Oče ne pustijo, mati mi bra nijo, sestra bo jokala, ti boš pa sama."

JOŽE MALHA: Grunt je doma in če Nemci zvedo, bo po nasi!

SIMON: Kaj je danes grunt, posestvo, hiša. Če Slovenci ne bomo na svoji zemlji svoji gospodarji, tudi gruntar ne bo dolgo gospodaril na svojem gruntu. Nemcem presne to diši naša zemlja. Če branimo domovino, branimo vso zemljo, branimo tuči vaše posestvo, vaš grunt.

FRANCE MALHA: Oče, vi ste krivi, da danes ta ko gledajo name. (odločno) Če me ne pustite, grem pa brez vašega dovoljenja!

MARIJA: Tako je, France! Takšen si mi vseč!

SIMON: Odločil si se in oče ti gotovo ne bo branil. Kajne, "stara malha"?

JOŽE MALHA: Pa naj gre, če je tako potrebno.

SIMON: Eden se je že odločil. (Lipetu Skali) Kaj pa ti? Boš ostal doma? In si grel tre buh na toplem, zvečer pa hočil dražiti de kleta? Zdrava in krepka sta oba. Kaj bi raje pričakala, da bi prišli po vaju Nem ci in vaju malo odpeljali na rusko ali francosko fronto, da bi bila tam za topovsko hrano, za navaden "Kanonenfutter"?

LIPE SKALA: Tovariš! Še na misel mi ne pride, da bi šel služiti Nemcem. Samc, saj veš, (menca) sedaj je zima ... in vaše življene nje ni lahko. Marši, borbe pa zopet marši in borbe. Takole na spomlad pa bi šel tudi jaz k partizanom ...

PEPCA: (z gnusom) Vedno sem te imela za slabiča in sem se te izogibala. Kar si sedaj povedal, potrjuje moje misli. Tak kot si, boš v naši vasi težko dovil dekleta.

LUKA PIŠKUR: Tukaj smo že zbrali nekoga drugega. Partizana, he, he. Ne pa tako šlevo kot si ti! He, he, bojiš se, da bi te zeblo. Partizana, pa zeblo. Ta je pa lepa, he, he!

SIMON: Fant, poglej! France se je sam odločil in oče mu je dal pristanek. Celo dekleti sta bolj hrabri kot si ti. Oni vesta, kaj pomeni naš boj; vesta, da gre za biti ali ne biti vsega našega naroda, gre za obstoj vsake slovenske vasi, vsake hiše. Gre, da ohranimo svoj jezik, da osta nemo Slovenci. Če ti začne goreti streha nad glavo in nimaš nikjer drugje možnosti rešiti se kot s skokom skozi okno, boš skočil skozenj, pa čeprav je nevar-

nost, da se pobiješ. Danes ni več izbire. Ali v partizane ali pa k Nemcu za hlapca. Kdor čuti v sebi nekaj ponosa, kdor je mož, ta ne okleva. S puško v roki bomo branili, kar je našega in kar mora biti naše na veke.

LUKA PIŠKUR: Da bi bil vsaj deset let mlajši. Niš me ne zdrži doma. Videli bi, kaj zmore Luka Piškur ...

LIPE SKALA: Jaz grem tudi!

LUKA PIŠKUR, MARIJA, PEPCA, JAKA JERIN in JOŽE MALHA: Tako je prav! Tako se dela! To je beseda!

JAKA JERIN: Dobro si povedal, sin. Tako mi je kot da bi se pomladil. Frerojenje čutim. Ta večer sem mislil, da bo žalosten, toda prinesel si vanj partizansko vero. Res, nekaj novega se rodi tam v gozdovih... Da bi le čakali boljše dni.

LUKA PIŠKUR: Ta, ta. Saj sem vedel, da so še fejest fantje v naši vasi. Samo na pravo struno moraš ubrati, he, he. Kajne, Marija?

FRANCE MALHA: Najbolje je, Lipe, da kar greva. Kadar se človek za nekaj odloči naj precej naredi. Kar s Simonom jo mahiva. (k Simonu) Kajne, da bova ostala v tvoji četi?

SIMON: Zaenkrat že, potem pa bomo videli. (ostalin) Treba se bo posloviti. Pot je dolga.

LUKA PIŠKUR: Dajte, še malo žganja popijte. Pa eno bomo še urezali. Eno našo, partizansko. (zaigra partizansko pesem)

SIMON: (se obrne k materi) Hvala, mati, za vse. Hvala za kruh in debro besedo. Obe dasta partizanu veliko. Zbogom! (se poslovilja)

MARIJA: (Francetu) France, prav si napravil, da greš. Nevarno je, ampak bolje je tako. Kjerkoli boš, se spomni name in tuđi

jaz se bom nate. Na, vzemi to ruto za spomin. (si odveže ruto) Glej, da boš hramber, da bom kaj slišala o tebi. Ne veš, kako sem že sedaj ponosna nate in kako šele bom, ko te bom videla s puško na rami in s partizanko na glavi ... oh, France: (mu da roko - France jo obdrži v svoji)

FRANCE MALHA: Kaj pa mati in tvoj oče ...

MARIJA: Naj vedo, da te imam rada. Kaj zato, saj si partizan!

7. prizor.

(Isti, Miha)

SIMON: (Jaki Jerinu) Zdravi ostanite, gospodar.

JAKA JERIN: Srečno hođi, Simon. Pa se še kdaj oglasi.

SIMON: Če ne prej, ob kencu. Prišel bom po Pepco, če me bo hotela.

PEPCA: Simon ...

SIMON: (k Pepci) Iti moram. Dobro se drži! Vi dela se bova kmalu. Tedaj bo svoboda. Veš, svoboda! (se obotavlja in drži njeno roko v svoji)

JAKA JERIN: NO, no! Simon, saj vem, saj vem. Tudi jaz sem bil mlac. (se obrne k ženi) Kajne, stara. Lepi časi so bili! - Pa saj vem, da smo stari mladim v napoto ... Pogledjva, Mica, če se bo dobilo še kaj za naše fante ... (gresta na česno)

LUKA PIŠKUR: He, he. Pa še eno za slovo. (zaigra)

SIMON: Zbogom, Marija, zbogom, oče! (France Malha, Jože Malha in Marija tvorijo trikot - Luka Piškur in Lipe Skala drugo skupino. V sredi sta ostala Pepca in Simon. Simon privije k sebi Pepco, tedaj vstopi Miha)

MIHA: Tovariš komandir! Vse je nared. Lahko

gremo! (nihče ga ne čuje) Tovariš koman-
dir! Gremo! (nihče ga ne čuje. Simon in
Pepca sta popolnoma zaverovana vase.)

MIHA: (bolj močno) Čas je, da gremo. (Simon ga
ne čuje) Iti bo treba. (Miha stopi k Si-
monu in ga potrepnja po ramenu. Simon se
zdrzne.)

SIMON: Ah, treba bo na pot. Zbogom, Pepca, pa
zdrava ostani! Odhod, tovariši!

JAKA JERIN in MATI: (se pojavita na vratih s
culo) Na, še to, Simon, da bo božič bolj
ši. Nekaj kruha in klobas je. Srečno pot!

LUKA PIŠKUR: Zdravo Simon! Če srečaš mojega
sina, ga pozdravi!
(Vsi se pozdravljajo, poslavljajo in vzkli-
kajo)

PEPCA in MARIJA: Živeli partizani! (harmoni-
ka igra partizanski marš.)

Z A S T O R

Napisal San.

DEKLE S SEVERA

IGRA V ENEM DEJANJU

OSEBE:

Nataša Kuzmina - bolničarka.
Bašilov - umetnik, Leningrajčan.
Zemljenoj - major.
Starec - splavar.
Ivankov - kaplar.
Ukrajinec.
Tatar.
Plavolasec.
Tambovčan.
Vojak z vesclimi očmi.
Turobni.
Bolničar.

} Vojaki.

Dejanje se vrši poleti na veliki severni reki.

PRVA SLIKA.

(Splavarjeva čuvajnica. Skozi odprta okenca je videti moglem poletni dan, reka, zađaj temni gozdovi. Po tleh sedijo na plaščih vojaki. Nekateri kađijo, drugi prevezujejo o-vijalke, brskajo po svojih tornistrah. Na klo pi spi človek, pokrit s plaščem. Izpod pla-

šča štrlijo njegovi škornji.)

VOJAK Z VESELIMI OČMI: (drgne z rokavom čelado in poje)

Zacvjetali jabloni i gruši.
Podnjelis tumany nad rjekoj.
Vyhodila na bereg Katjuša,
na vysokij na bereg krutoj.

Vojaki polglasno nadaljujejo:

Vyhodila na bereg Katjuša,
na vysokij na bereg krutoj.

PLAVOLASI: Koliko teh pesmi sem med vojno slišal - strašno. Tole me zanima, tovariš kaplar, kdo neki zbira besede za take pesmi. Videti je, da jih zbirajo ljudje, ki nimajo nobenega dela.

IVANKOV: Pesniki jih zbirajo. Ali si slišal to besedo - pesniki?

PLAVOLASI: Da, menda sem slišal.

IVANKOV: Kaj, menda. Vojak mora vse vedeti. Pesniki, to so ti pametni ljudje. Oni dobro vedo, kaj kam spada.

VOJAK Z VESELIMI OČMI: Neznansko lažejo, tovariš kaplar.

IVANKOV: Zakaj bi lagali? Kar pomisli. Na primer, Katjuša. Ali je tako v življenju ali ni? Kar reci: je. Dekle čaka dragega, ga išče, hira od ljubezni, je?

VOJAK Z VESELIMI OČMI: (negotovo) Dejal bi, da je.

IVANKOV: Dejal bi: Dejal bi! Nemara si slišal za Natašo Kuzmino.

UKRAJINEC: Za katero Natašo? Za bolničarko?

IVANKOV: Nu, da, zanjo.

UKRAJINEC: Saj ona sploh ni Kuzmina, tovariš kaplar. Ona je Luzmenko. Ona je naša, iz Černigova.

IVANKOV: Nikar mi pameti ne soli. Naša je, iz Kostrome. Vsa vojska to ve.

PLAVCLASI: Vsi, ki so jo videli, pravijo, da je iz Rjazana, tovariš kaplar. Iz Šapožka. Dvajset kilometrov od naše vasi.

TATAR: (se prične smejati, nejevoljno cmoka z usti in maje z glavo)

IVANKOV: Kaj ti je?

TATAR: Smešno. Zelo smešno. Fantje se zberejo in vsak kriči: naša. Vsak kriči. (jezno) Zakaj bi govorili neresnico? Naša, naša. Nič ni naša.

IVANKOV: Kaj pa misliš, misliš, da je iz tvoje, iz Tatarske republike?

TATAR: Kaj bi mislil. Njenega očeta sem poznal. Mater sem poznal. Oče je Rus, mati je pa Tatarka.

VOJAK Z VESELIMI OČMI: (turobnemu vojaku) Ali jih slišiš, Kadoškin, kako lažejo. Midva pa se diva tiho. Molčiva. Midva veča, da je Nataša Kuzmina iz naših sibirskih krajev. Ampak midva molčiva.

TURCBNI: Kajpak veča.

UKRAJINEC: Iz kakšnih vaših krajev? Pri vas samo mahovica raste po močvirjih, pa še ta je grenka. Kakor tista stara kumara.

TUROBNI: Ali si kdaj bil pri nas? Kako si prepirljiv! Vse bi rad sam imel. Komaj kaj vidiš, že se oglasiš (ga oponaša): "To je naše, iz Černigova". Pohlepen si, dragi prijatelj. Kar se Nataše Kuzmine tiče, pa kar tiho bodi. Pri vas na Ukrajini še ta kega imena ne poznate - Nataša.

UKRAJINEC: Kar zoprno mi je poslušati takega nevedneža. In ti si iz petnajste divizije!

TUROBNI: Ti mi nič nikanar z divizijo ne mahaj pred očmi. Mi sami vemo, iz katere divizije smo. Jaz se v tvojo divizijo nič ne zaletavam.

UKRAJINEC: Kar poizkusi. Ne svetujem ti. Dobil boš hruško v olju.

(Mož, ki je spal na klopi, vrže plašč raz se

be in sede. To je major Zemljanoj. Vojaki umolknejo, prizadevno brskajo po svojih stvarih.)

ZEMLJANOJ: Kaj pa tako vse križem streljate? Kaj je, tovariš kaplar?

IVANKOV: Tako ... Malo sporekli so se fantje, tovariš major.

ZEMLJANOJ: (zaha) Malo sporekli. Vse jutro so sedeli tiho kakor miši in kakor se spode bi vojaku, ki čaka, da ga prepeljejo na drugo stran, - zdaj pa na mah ta šunder. Kaj pa je bilo?

IVANKOV: Tovarish major, prepirati so se začeli, obkoč je doma neka bolničarka.

ZEMLJANOJ: Kaj klepetate? Kakšna bolničarka?

IVANKOV: Nataša Kuzmina, tovariš major.

ZEMLJANOJ: (vstane) Cho! Tudi vi ste slišali o njej?

UKRAJINEC: O njej se glas razlega po vsej vojski, tovariš major.

ZEMLJANOJ: No, na dan z besedo. Kaj ste slišali o njej? Kdo bo povedal?

TUROBNI: Ivankov naj pove, zato je kaplar.

IVANKOV: Kar nerodno mi je pripovedovati, tovariš major. Mi smo vojaki, tu gre za povsem civilistovsko stvar.

ZEMLJANOJ: Nu-nu. Saj se ne muči. Norda vam bom o tej štoriji tudi jaz kaj povedal. Preden bodo splav popravili, bo še dosti časa minilo.

IVANKOV: Takale je stvar. V vojski je bolničarka Nataša Kuzmina iz Kostrome.

VOJAK Z VESELIMI OČMI: Iz Barnaula.

IVANKOV: Že spet. Ko te bo tovariš major vprašal, mu boš pa povedal, kaj misliš. Kaj pa je to? Ali ne poznaš predpisov?

VOJAK Z VESELIMI OČMI: Oprosti, tovariš kaplar.

IVANKOV: Pri nas v vojski je torej bolničarka Kuzmina Nataša iz Kostrome. Moja rojakinja.

(Nejevoljno mrmranje med vojaki)

Moja rojakinja. Da veste. In pripetilo se ji je nekaj, o čemer navadno pojejo v pesmih, tovariš major, ni pa navada, da bi o takih stvareh raportirali poveljniku.

ZEMLJANOJ: Nič zato, kar raportirajte.

IVANKOV: Vzljubila je nekoga moža. Preprosto vaško dekle je bila. Boječa deklica je bila kajpak. Mož je pa bil iz mesta. Slučajno se je znašel v njihovi vasi. Ni dolgo živel tam. Potem je kajpak odpotoval. Ona je čakala nanj, ljubila ga je, se mučila - nu, katera ženska se v ljubezni ne muči, tovariš major? Ta možki pa še vedel ni za njeno ljubezen.

ZEMLJANOJ: Predpostavimo, da je tako. Dalje.

IVANKOV: Začela se je vojna. In dekle je vedelo, da pojde njen ljubljeni fant k vojakom. Najbrže je vedelo. In odpotovala je v mesto, peš je hodila petsto kilometrov, samo da bi se poslovila od njega. Pa ga ni dobila. Tedaj je sklenila, da bo z njim delila smrtno nevarnost in težke vojaške dni. Vedela je, da je ne vzamejo k vojakom. Ženska je. Tedaj se je šla učiti za bolničarko in čeprav ji je bilo zaradi neizobraženosti težko, je tečaj ven dar tako dovršila, da so profesorji kar z glavo majali od začudenja. Odšla je k vojakom in zdaj že leto dni išče tistega človeka, pa ga ne more najti. Povsod povprašuje po njem. On pa kakor da se je v zemljo pogrzel. In zdaj se prepiramo, odkod je Nataša. Vsak vojak se brez kake pravice poteguje za to, da je iz njegovega domačega kraja.

ZEMLJANOJ: Zakaj?

IVANKOV: Vsakemu je prijetno.

ZEMLJANOJ: Kaj je prijetno?

(vojaki molčijo) Nu, čemu ste utihnili?

VOJAK Z VESELIMI OČMI: Dobro dekcle je. Vsaka se ne loti tega. In, vidite, vsakemu bi bilo prijetno, če bi bila iz njegove vasi.

UKRAJINEC: Vojak je kakor fantiček. Pravljičici verjame in je vesel tega.

TAMBOVČAN: Videti je, da to ni pravljica, dragi prijatelj, marveč najčistejša resnica. Saj pravim da se moji rojaki niso lagali, ko so dejali, da je to dekcle iz Tambova. Naše tambovske ženske so vse iskrene, stroge, zveste na vekov veke.

UKRAJINEC: Dovolite, da vam raportiram, tovariš major.

ZEMLJANOJ: Raportirajte.

UKRAJINEC: Tovariš kaplar stvari ni povsem tako postavil, kakor je res. Tisto dekcle je iz našega černigovskega okraja - iz Gremjačega.

TATAR: (ogorčeno cmoka in maje z glavo) In ti sti možki jo je zapustil, norčeval se je iz nje, ona pa mu je v svoji ženski dobrosrčnosti odpustila in ga išče, da bi mu dokazala, kako mu je odpustila. Greh mu hoče odvaliti s srca. V vojni je težko tistemu, ki je v civilnem življenju šel proti vesti. Zakaj v boj je treba iti s čistim srcem.

PLAVOLASI: Tako je. Slabega človeka boj ne sprejme.

ZEMLJANOJ: Vse to je bilo tako, pa tudini bilo tako. Drugače je bilo z Natašo Kuzmino.

IVANKOV: Kako pa, tovariš major?

ZEMLJANOJ: Takoj vam povem. Samo cigareto si prižgem, pa vam povem.

(Zemljanoj zviija cigareto. Vojaki se primaknejo bliže k mizi. Vstopi starec - splavar, se p-rekriža pred počrnelo ikono, sede poleg majorja in si tudi zviije cigareto) Nu, očka,

kaj bo pa s splavom?

STAREC: Kako neki. Žična vrv se je pretrgala. Preperela je bila, nevarna. V mirnih časih smo po naših krajih prevažali čez komaj po en voziček na dan, zdaj pa vidiš, kako je, - po cele polke je trebavo ziti čez. Kako naj žica zdrži?

ZEMLJANOJ: Bodo kmalu popravili?

STAREC: Žice spletajo. Ženske iz naše vasi. Čez kaki dve uri bodo gotove. Naše ženske so v vsem mojstri.

ZEMLJANOJ: Severnjakinje so. Žično vrv ti spletojo kakor čipke.

STAREC: Znamenite čipkarice so. To je res. To da daleč naokrog ni bilo boljše čipkarice kakor je bila moja hči. Njene čipke so pošiljali v Moskvo na razstavo. Lepo hčer sem imel.

ZEMLJANOJ: Kje pa je sedaj?

STAREC: Ne vem. (umolkne) Slabo se je izkazala, sin moj, zelo slabo.

ZEMLJANOJ: Kaj se je pa pripetilo?

STAREC: Slab moški jo je zmešal. Tako ubogljiva je bila, tiha. Svojih svetlih oči skoro ni dvignila iznad čipk. On jih je pa dvignila - je bilo, kakor da z ognjem ozarja vso hišo. Vedno so mi očitali, da sem prestrog in prestrog, pa vidiš, vsa strogost ni nič pomagala proti njenemu - ženskemu srcu.

ZEMLJANOJ: Povej no, kako je bilo. Domačiljaj je smo. Ne bomo se smejali.

STAREC: Greh bi bil, če bi se temu smejali. Povem pa lahko. Vse izprašujem, če je ni kdo videl. Kar naprej jo iščem, nič še nisem izgubil vere. Ali si jo ti mogoče slučajno videl?

ZEMLJANOJ: Morda sem jo videl. Kako jo pa kličejo?

STAREC: Preprosto ime ima. Natalija Petrovna. Piše se pa Kuzmina.

(Vojaki se zganejo, vstajajo, se spogledujejo, prihajajo k starcu. Zemljanoj je presenečen. Odskoči od stene in pozorno motri starca)

ZEMLJANOJ: Natalija Kuzmina? To je tvoja hči?

STAREC: Si jo mogoče srečal?

ZEMLJANOJ: Nak, srečal je nisem. Slišal pa sem zanjo.

STAREC: (vznemirjeno) Kaj si slišal? (Zemljanoj molči. Molčijo tudi presenečeni vojaki)

ZEMLJANOJ: Ne verjemi vsaki govorici. Ljudje so zato tukaj, da kadijo tobak, srebajo čaj in da z jezikom migajo, - to je njihov posel. Če o človeku hočeš izvedeti resnico, potem vprašaj njegovega očeta ali mater. Samo ta dva vesta. (umolkne)

(Vojaki napeto gledajo starca)

STAREC: Neki moški jo je ogoljufal. Iz mesta je prišel. Umetnik. Iz Leningrada. Pri nas je zares lepo. Trava, jagode, pesmi najrarnovrstnejše, in zrak je poleti pri nas lahak, čisto je pod nebom in na zemlji. Sto in sto let že živimo v tišini. Da... Takrat še nisem bil splavar. V vasi sem živel, v svoji koči. Prišel je, najel pri učitelju stanovanje, hodil okrog, risal, lovil. Jaz sem pa tudi lovec. Pa sva hodila skupaj in se je zgodilo, da me je sam bognasvaruj obsedel ali pa mi je mušica padla v oko, ustrelil sem v zajca, začel sem pa tistega umetnika. Kar proč sem bil od strahu. Pa se je izkazalo, da rana ni tako nevarna, še daleč ne tisto, kar so rane v vojni. Ležal je v učiteljevi hiši. Jaz pa sem po svoji očetovski volji poslal Natašo tja, naj pazi nanj. Jaz sem kriv, jaz moram plačati. Hodila je in hodila k njemu, shujšala je, da je bila

kakor bilka, po cele noči ni spala. On je ozdravel. In se je pričel odpravljati na zaj v Leningrad. In tu, sinko moj, je prišlo do goljufije. Oglasil se je pri nas in prinesel za Natalijo darilce. Dejal je, da se prihaja zahvalit, toda mi dobro poznamo take zvijače, dobro poznamo naš stari običaj.

ZEMLJANOJ: Kakšen običaj, očka?

STAREC: Star in trden običaj. Če se moški hoče oženiti z dekletom, pride k njej v hišo in prinese darilce. In če ona darilce sprejme, to pomeni, da se strinja in je od tega trenutka njegova nevesta.

VOJAK Z VESELI MI OČMI: Nu, in kaj?

STAREC: Kaj. Moja Natalija je njegovo darilo sprejela. Drugi dan je odpotoval v Leningrad. Mi smo kajpak mislili, da je odpotoval za kratek čas, zdaj pa zdaj se bo vrnil, pa bomo napravili svatbo. Čakali smo. Natalija je čakala, tako je čakala, da je bilo težko gledati. Jesen pride - njega ni. Zima prihaja - ni ga. Niti pomisliti ne smem, da jo je ogoljufal; da jo je imel za norca. Molčim in molčim, po vasi nas obirajo, smejejo se. Šele na poletje sem ji dejal: "Za nos te je potegnili, neumnico kmečko. Ne misli več nanj, kaj bi se gnala". Ona molči. Nekega jutra pa sem vstal, - to je bilo dva dni pred vojno, - gledam, - Natalije ni. Odšla je. Peš je šla v Leningrad. Petsto vrst po gozdu, čez močvirja, po celem. Od takrat se je izgubila. Vsevprek izprašujem, če je ni kdo videl. In zmerom isti odgovor: "Slišali smo, da je nekje taka bolničarka, išče po svetu hudobnega fanta, vsi vojaki to vedo, govorijo o tem, videl je pa še nobeden ni".

ZEMLJANOJ: Tudi jaz je nisem videl. Toda, očka, zdi se mi, da se zaman jeziš na ti-

stega človeka. Prav nič je ni goljufal.
STAREC: Kako da je ni goljufal?

IVANKOV: Tako. Vsega je kriva vaša zaostalost. Mož se je hotel od srca zahvaliti in je prinesel darilce. Še malo ni poznal teh vaših starih običajev. In jih ni dolžan poznati. Nikjer ni zapisano, da jih mora poznati.

PLAVOLASI: Seveda ni nikjer zapisano. Zastonj črniš človeka, očka.

ZEMLJANOJ: Ne gre za to, prijatelji. Na svetu ni malo različnih običajev. Gre za veliko ljubezen. Čudovito hčer imaš, stari.

STAREC: Kaj se norčuješ! Osramotila me je. Si sem, star, težje prenešam sramoto kakor mladi ljudje.

IVANKOV: Osramotila. Kaj si znorel? Vsa vojška bo kmalu skladala pesmi o tvoji hčeri, vsakemu vojaku je lepo pri srcu, če misli na njeno veliko in gorečo ljubezen. Ti pa praviš - osramotila. Zaostal človek si, nobene miline ne poznaš, človeške duše nisi videl.

TUROBNI: Jeznorit si, ded. Mi prav tako.

UKRAJINEC: Drugi bi se ponašal s tako hčerjo. Ti, ded, se pa brez smisla vsajaš.

TAMBOVCAN: Kje neki naj razume mlado življenje.

TATAR: Smešno. Kamor hočeš - grem za tako do klc. Če hočeš v ogenj, grem v ogenj, če hočeš v vođo, grem v vođo.

STAREC: Hvala za svet, za pozornost. Ampak ja živim po svojih zakonih. Po njih so živi li dedje in očetje. To je moja stvar. Če je hči zbežala od očeta peš, ne da bi rekla, - tedaj ni več moja hči. Nič ljubezni zanjo in nobenega blagoslova. In nobenega odpuščanja. Na veke vekov.

ZEMLJANOV: To je kajpak tvoja stvar.

(Vsi umolknejo)

TUROBNI: Zate, stari, pa ni našega vojaškega, ljudskega odpuščenja. Nak, ni gai

(Starec vstane in jezno gleda turobnega vojaka. Turobni vojak se počasi dvigne. Zemljanoj trka z dlanjo po mizi. Ivankov se postavi med turobnega vojaka in starca. Vojak se nerad u makne in vsede.)

TUROBNI: Pokazal bi ti, toda predpisi mi ne pustijo.

STAREC (odiše in z vso silo zaloputne vrata za seboj)

DRUGA SLIKA

(Ista izba. Mračni se. Zunaj vleče veter. Vojaki jedo. Zemljanoj za mizo nekaj piše. Veter udarja po odprtem oknu. Ivankov ga zapre.)

IVANKOV: Kakšen veter. Reka je vsa črna in valovita. Nikamor ne bomo prišli odtod, tovariš major.

ZEMLJANOJ: Poč noč odrinemo.

UKRAJINEC: Tudi vreme tu ni nič reda. Kar vr ti se, vrti. Dvajsetkrat na dan je zdaj sonce, potem dež, zdaj toplo, zdaj spet veter. Prav nič zanimivo vreme.

(Zunanja vrata se odpro. Pojavi se mlada, na videz boječa Nataša Kuzmina. Sname vojaško čepico. Plave lase ima spletene okrog glave. Za trenutek se vstavi in ogleduje sobo.)

NATAŠA: Pozdravljeni!

VOJAKI: Pozdravljeni!

ZEMLJANOJ: (dvigne glavo) Pozdravljeni, sestra. Tudi na drugi breg?

NATAŠA: Da, na drugi breg. Ali splavarja ni?

ZEMLJANOJ: Splavar sicer je, toda splava ni. Že od jutra ga popravljajo. In zdaj sedi mo tu kakor ujetniki.

NATAŠA: Čolni so?

ZEMLJANOJ: Da, preperela barika je. Ob takem vremenu ne prideš z njo nikamor.

NATAŠA: (stopi k mizi, sede in si popravlja lase) Vseeno. Mudi se mi. Na tej reki sem zrasla, prav nič se je ne bojim.

ZEMLJANOJ: (pozorno gleda bolničarko) Se pravi, da ste od tu? Severnjakinja?

NATAŠA: Da.

(Vojaki postanejo pozorni. Gleđajo Natašo.)

ZEMLJANOJ: Tak tako. Vi ste torej morda celo iz sosednje vasi?

NATAŠA: Da, iz sosednje vasi. Kaj me poznate?

ZEMLJANOJ: Nak. Zdi se mi, da se še nisva srečala.

NATAŠA: Povejte ...

ZEMLJANOJ: Poslušam vas.

NATAŠA: Ali na fronti niste morda srečali nadporočnika Nikolaja Bašilova?

ZEMLJANOJ: (se smehlja) Nak, nisem ga srečal. Priimek mi je nekam znan. Ali ni morda umetnik? Iz Leningrada?

NATAŠA: (veselo) Da, umetnik.

ZEMLJANOJ: (vstane) Vesel sem, da sem vas spoznal. Major Zemljanoj. Zelo sem tega poznanstva vesel in prav žal mi je, ker ne vem, v katerem oddelku je nadporočnik Bašilov. Koliko bi dal, če bi ga mogel zaradi vas najti, tovarišica Kuzmina. Mnogo.

NATAŠA: (vstane, vzdihne in pozorno pogleda majorja) Vi veste?

ZEMLJANOJ: Da.

NATAŠA: Odkod?

ZEMLJANOJ: (pokaže na vojake) Od njih.

(Vojaki se v zadregi smehljajo)

ZEMLJANOJ: Ves svet govori o tem. Nu, fantje pogostimo našo sestro. Prav gotovo jo je pot utrudila.

NATAŠA: Ne, ne, hvala, ne bom. Kje je spla-

var? Čez moram.

ZEMLJANOJ: To boste še lahko. Vrele vode bi bilo treba dobiti, fartje.

VOJAK Z VESELIMI OČMI: Ta trenutek! (skoči iz sobe)

(Vojaki prično naglo brskati po svojih telečnjakih, vlečejo na dan kruh, klobase. Zemljanoj najde škatljo konzerv, ki jo Tatar takoj sunkovito odpira z nožem. Ivankov pripravlja mizo. Turobni privleče izpod pazduhe vrečico, v kateri sta vsega skupaj dva koščka sladkorja. Vzame sladkor in ga neopazno postavi na mizo. Natašo preseneča ljubeznivo prizadevanje vojakov. Ona se v zadregi smeje, ko jih gleda. Vojak z veselimi očmi prinese čajnik z vrelo vodo. Ukrajince reže kruh. Plavolas stika po sobi in stakne nekje čist prt, s katerim pogrne mizo. Glasovi: "No, no, hitreje se obrni", "Da mi sestra ne vidi tvojih sladkorčkov!", "Ti si imel nekaj sladkarij", "Daj sem", "Daj krožnik; pomij ga najprej, kaj rineš z umazanijo!")

ZEMLJANOJ: (z nasmehom gleda vojake in govori Nataši) No, dočakali so. Kako prizadevni so. Ni boljšega človeka na svetu, kakor je naš vojak. Že dolgo vas imajo radi, po pripovedovanju. Vi ste zelo srečna ženska, tovarišica Kuzmina.

NATAŠA: Ne vem. Mnogo sem trpela. Sreče pa vendar nisem našla.

ZEMLJANOJ: Našli boste.

NATAŠA: Koga?

ZEMLJANOJ: Srečo boste našli. Verjemite mi. Jaz sem star vojak-komandir. Vojna me je naučila dveh reči - zadeti naravnost in govoriti naravnost.

(Na pragu se pojavi starec-splavar. Vsi se ozro vanj in umolknejo.)

STAREC: Natalija? Ti si?

NATAŠA: (vstane, stopi k starcu in se mu čopasu prikloni) Oprosti, oče. Niti mislila nisem, da te bom srečala tu na splavu, v tej sajasti koči.

STAREC: No, in kaj? Nisi se nadejala, da me srečaš, pa si me le srečala. Čisto slučajno se ti je oče pojavil na poti. Prav je tako, oprosti, da sem te zmotil. Nekam neročno ti je srečati lastnega očeta. Laž je se skriješ pred njim. Toda odpustil ti ne bom. Naj ti ves svet odpusti, naj ti tvoj goljufivi ženin odpusti, za moje odpuščanje pa ne prosi, ker ga ne dobiš!

NATAŠA: Kaj sem ti pa storila? Kaj ne veš, kako mi je težko?

STAREC: Vem. Ves svet ve. Vsak vojak ve. Svojo nesrečo in svojo sramoto si razbobnala po vsem svetu.

NATAŠA: Oče!

STAREC: Te besede ne poznam. Bil sem oče, ampak to je zdaj mimo.

NATAŠA: (naglo gre k vratom, se na pragu obrne in reče s strogim in trdim glasom) Kje je krmilo?

STAREC: Čemu ti bo krmilo?

NATAŠA: Na drugi breg grem.

STAREC: Na čem?

NATAŠA: V čolnu.

STAREC: Tamle je krmilno veslo. (pokaže na krmilno veslo, ki stoji v kotu) Kar pojdi. Tamle je prag!

NATAŠA: (vzame veslo in teče ven. Ostali pre senočeni sedijo)

PLAVCLASI: (poskoči, odrine starca od vrat) Gad! (teče ven)

TATAR: (skoči k oknu) Šla je. Utonila bo, gospod major!

ZEMLJANOJ! (vstane, stopi k starcu in ga zgrabi za rame) Je še kak drug čoln?

STAREC: (hripavo) Ni ga. Samo tega sem imel.

ZEMLJANOJ: Ti si oče, ti! Ustreliti bi te bi

lo treba (gleda skozi okno) Kakšno dekle! Glej, kako krmari. Nič ne bo utonila. Eh, ti! Ustreliti bi te bilo treba, stari.

(Starce stoji s sklonjeno glavo. Vojaki tečejo ven, odkoder je slišati njihove razburjene glasove: "K skali jo nese", "To so valovi!", "Zaliva jo, zaliva!")

STAREC: (potegne Zemljanega za rokav in pravi hripava) Sape mi je zmanjkalo. Pojdi ven in ji zavpij, naj se drži nad skalo. Tam spodaj je vrtince. Tam doli jo bo požrlo.

ZEMLJANOJ: (za trenutek gleda starca, potem naglo gre proti vratom, na pragu pa se u makne bolničarju, ki polje ranjenca. Zemljanaj nato odide in od zunaj je slišati njegov glas) Nad skalo! Držite se nad skalo!

VOJAKI: Nad skalo! Krmarite proč, nad skalo!

(V izbi ostanejo samo starce, ranjenec in bolničar, ki polaga ranjenca na slamo v temnem kotu izbe)

BOLNIČAR: Hitro ga je treba poljati čez. Hej, stari, slišiš, čez ga je treba prepeljati, pravim brez obotavljanja.

STAREC: (gleda skozi o'no in se križa) Eh, Nataša, Nataša, očetovo roko imaš, že vidim.

BOLNIČAR: (ga potegne za rokav) Slišiš, stari. Slab je, poročnik Bašilov. Po poti ga je pretreslo, obvezo ima vso premočeno. Ali ni tu nobenega zdravnika ali bolničarke?

STAREC: (ga skoraj niti ne posluša in še vedno strmi skozi okno) Ni. Ko popravimo splav, ga prepeljem.

(V izbo se vračajo vojaki in Zemljanaj. Vsi so razburjani.)

STAREC: (se križa) V mirno vodo je prišla.
Gospod bodi zahvaljen.

ZEMLJANOJ: Ali bomo še dolgo čakali? Poizvedi malo, kaj je z žico?

STAREC: (gre molče ven)

ZEMLJANOJ: (bolničarju) Koga spremljate?

BOLNIČAR: Nadporočnika. V prsa je ranjen, to variš major. Gozdna pot je, po samih ko reninah. Razbilo ga je, pretreslo. Kri je udarila skozi obvezo, tu blizu pa ni niti zdravnika niti sestre.

ZEMLJANOJ: Malce prepozen je. Pravkar je bila tu sestra, pa je odšla. Znamenita sestra je bila tu. Tista, ki išče ljublje nega človeka. Nemara si že slišal onjej?

BOLNIČAR: Kako ne bi slišal. Slišal sem. Zna na stvar.

RANJENEC: Tovariš major!

ZEMLJANOJ: (stopi k njemu in se skloni na dónj) Potrpeti boste morali. Jaz imam samo osebni paket. Skušal vas bom po-vrhu obvezati. Morebiti bo kaj lažje.

RANJENEC: Hvala, tovariš major.

(Zemljanoj vzame paket in prično z bolničarjevo pomočjo obvezovati ranjenca)

ZEMLJANOJ: Vaša rana se bo zacelila. Kostí niso zadete.

RANJENEC: Da ... Glejte, tovariš major, nekaj ste omenili o nekaki sestri. Tudi jaz sem slišal o njej. Od vojakov. Prepričan sem bil, da je to legenda, narodna pripovedka. Ena izmed tistih prelepih iz mišljotin, ki človeku lajšajo življenje. Videl sem, kako je v mojem oddelku ta legenda rasla, kako ji je vsak borec do dajal svoje in kako jo je preraščala preprosta ruska poezija. Kako naj si razlagamo, da je ta povest o dekletu, ki je izgubilo ljubljenega, postala med vojniki tako priljubljena?

ZEMLJANOJ: Ne vem. Tudi meni je postala všeč. In to dekletu silno spoštujem. Zlasti zdaj, ko sem jo videl.

RANJENEC: Tode, kako naj si razložimo?

ZEMLJANOJ: Prav preprosto, vsaj po mojem mnenju. Vsak ima nekje tam v zaledju, v tistem življenju, ki mu mi vojaki pravimo "civilno", nekoga, ki ga ljubi. Vsak se ob tej zgodbi nanj spomni. In vsak na dne svoje duše zaviha tistemu, ki ga to dekletu išče.

RANJENEC: Da, tudi jaz mu zavidam. Močno mu zavidam. Za drugo je na svetu taka sreča. Meni pa se je osebno življenje povsem ponesrečilo. Oženil sem se nesrečno. Vse življenje sem se potepal, srečaval - prelepa dekleta, toda vse nekako mimo grede.

ZEMLJANOJ: Sedite mirno. Oho, dragi prijatelj, saj vi ste bili že enkrat ranjeni. Pošteno brazgotino imate na prsih.

RANJENEC: To je bilo zdavnaj, še pred vojno. Star možiček mi je po neprevidnosti pihnil v prsi lepo porcijo šiber.

ZEMLJANOJ: Mirno sedite. Nu, glejte. Je zdaj lažje?

RANJENEC: Lažje. Vso noč bi zdaj lahko mirno preležal. Tako lepo je tu naokrog.

ZEMLJANOJ: Lepi kraji, da.

RANJENEC: Nisem mislil, da me bo vojna vrgla semkaj. Kakšni gozdovi. Šumijo kakor oče an. In reke in vasi. Rad imam sever.

IVANKOV: Smem raportirati, tovariš major?

ZEMLJANOJ: Raportiraj.

IVANKOV: Naša sestra je prišla čez reko. Pogledajte, tamle na tistemle peščenem pridu pristaja.

ZEMLJANOJ: Čudovito!

STAREC: (vstopi) Čez eno uro bo žična vrv go tova. Ponoči se bo vreme pomirilo, z voja ki bom prepeljal žico na drugo stran, pri

trdimo ga in potem spustim splav. (umolkne) Čez je prišla, moja Natalija, ste videli?

RAJNEC: (se dvigne) PJOTR Arhipič! Ti si to?

STAREC: (se obrne, se zastrmi v ranjenca in stopi nazaj) Ti si, Nikolaj? Ranjen? Bog se te usmili! Ali si res ti? (Zemljane mu) To je on! On, tovariš komandir! On. Niti toliko nimaš vesti, Nikolaj! Kaj si storil z Natalijo!

RAJNEC: Kaj pa? Kaj se ji je pripetilo? Nič ne razumem, Pjotr Arhipič.

STAREC: Ne razumeš? Ne veš? Kako ne bi vedel zanje, če je pa z doma šla, po vsem svetu te išče, po vsej fronti. Prav gotovo si že tisočkrat slišal. Saj vsi govorijo o tem. Samo ti nič ne veš.

RAJNEC: (govori počasi s težavo) Torej nene ... išče, Pjotr Arhipič? Kje je? Kje? Poiskati jo je treba, Pjotr Arhipič ...

STAREC: Lahko sedeš? Sedi. Pokažem ti jo.

(Ranjenec s težavo sede. Vojaki skočijo k njemu in ga podpro)

STAREC: Poglej tjale, na drugi breg. Vidiš ti stile rtič, ves v vrbeh? Vidiš. Tamle, na koncu rtiča gro ženska. To je ona.

TATAR: (nepričakovano zakriči) Kazaj jo jo treba poklicati.

(Ranjenec se onesveščeno zgrudi na slamo. Vojaki tečejo iz izbe. Slišati je njihove zategle krike: "O-hej, o-hej! Sestra! O-hej, o-hej! Zemljanej skuša ranjenca spraviti k sebi)

ZEMLJANOJ: Eh, ničesar nimam. Tovariš Bašilov! A, tovariš Bašilov! (se ves zmeden ozira okrog) Vraga, s čim naj mu pomagam.

(Vojaki se vračajo v izbo)

IVANKOV: Ne sliši. Veter piha z onega brega. K ognju je stopila, k pastirjem. Suši se tam pri njih. Ne moreš jo priklicati.

ZEMLJANOJ: Sam vrag ve, kako se je tako neumno izteklo.

TAMBOVČAN: (nolepi obraz mu očari širok nasmech. Sede na tla in začne naglo sezuvati škernje, skoraj kriči) Kako, da je ne bi priklicali? Mi smo sicer Tambovci, ni smo z Volge, plavati pa vendar znamo. (slači jopico) Če bi se za tako stvar ne potrudil, bi te lahko bilo vse življenje sram. (teče iz izbe)

ZEMLJANOJ: Bo preplaval?

UKRAJINEC: To ti je vroča glava. Preplaval bo!

STAREC: Dober fant je. Ti, tovariš komandir, mi pa oprostite, bedaku. (se Zemljanemu do pasu prikloni) Tudi ti mi oprostite, Nikolaj. Po krivici sem te obsodil.

(Ranjence ne odgovori, ampak tiho stoka.)

Starec: In Natašo sem po krivici žalil. (voja kom) Hvala fantje, za svet in za ljubezen.

IVANKOV: Nič se nam nikar ne klanjaj. Svojega boga prosim, da bi Tambovčan preplaval in je pripeljal nazaj.

(Vsi stoje pri oknu in gledajo za plavalcem)

ZEMLJANOJ: Brez vsakega sloga plava, ampak dobro.

TUROBNI: Taki ne utonejo. Taki stisnejo zobe in grede, kakor v naskok. Železen človek.

TRETJA SLIKA.

(Ista izba. Vojaki se naglo razmikajo. V sobo priteče Nataša, plane k ranjencu in poklekne predenj. Tambovski vojak, moker do kože, vstopi in postavi veslo v kot.)

ZEMLJANOJ: No, fantje, pojčimo ven, bomo malo pokačili.

(Vojaki naglo odhajajo iz izbe. TAMBOVČAN vza me škornje in jopico. ZEMLJANOJ gre za njim)

STAREC: Nu, kar bodita sama, Nataša. Bodita sama. Kmalu pridem. (odide)

NATAŠA: (objame ranjenca okrog ramen, joka in se smeje) Dve leti sem vas čakala ... iskala, iskala ... kako ste shujšali, dragi moj, dolgo pričakovani. Srce mi bo počilo od veselja. Koliko sem pretrpela ta čas, koliko ljudi sem rešila in vse samo v mislih na vas ... nate, dragi moj ...

RANJENEC: (prime Natašo za obe roki in ju molče pritisne k ustnicam.)

Z A S T O R

Konstantin Paustovskij

POZDRAVLJENA, RDEČA ARMADA!

ZBORNA RECITACIJA

- VSI : Pozdravljena, Rdeča Armada!
- TENOR : Z mečem zmage si zacržala in odbila
nemško zver!
- VSI : Vstala si kot mogočna sila, vstala
iz ruševin in dima, prerojena arma-
da - stalingrajski otrok.
- TENOR : Rdeča Armada!
- SOLO 1 : Maščevalka!
- SOLO 2 : Osvobodilka!
- VSI : Zavela je burja iz Sibirije. Armade
se bližajo zapadu kot silen vihar.
- SOLO 3 : Spomni se, tovariš!
- SOLO 4 : Rostov!
- SOLO 1 : Harkov!
- SOLO 2 : Kijev!
- SOLO 3 : Odesa!
- VSI : In zopet plapola na Krimu rdeča za-
stava.
- TENOR : Zapele so ruske brzostrelke in pro-
titankovske puške so trgale "Tigre".
- BAS : Začonele so Stalinove orgle ...
- VSI : Vse globlje se zariva meč v telo fa-
šizma. Vsako osvobodjeno mesto je no-
va rana, zadana zveri, ki poginja.
- SOLO 1 : Vitebek! (hitro)
- SOLO 2 : Minsk!
- SOLO 3 : Vilno.
- SOLO 4 : Kevno!
- VSI : (hitro) Grodno, Stanislavov, Bjali-
stok, Premysl ...

TENOR : Zatulila je zver, ne čujete?
BAS : A ruski valjar melje ...
VSI : Ne čutite, tovariši, njega bližine?
Bliža se, prihaja - in Nemce je strah.
BAS : S t r a h ! - Črna vest se je v njih
oglasila! (naraščajoče) Opustošena
polja, trupla ubitih, trpinčenih,
teptanih mučenikov, razvaline požga
nih in oropanih vasi kriče po mašče
vanju!

VSI : Rusi trkajo na vrata zatiranih.
SOLO 1 : In narodi?
VSI : Zapeli so jim pozdravno pesem!

(Majhen odmor, v ozadju harmonika "Hej briga
de" do konca recitacije)

SOLO 1 : A Nemci?
VSI : Bežijo!
SOLO 2 : Turn Severin!
VSI : J u g o s l a v i j a ! - V roko so
si segli bratje. Rusi in Jugoslova-
ni. Ramo ob rami pade hrabre bratske
armade sovraga iz opustošene zemlje
naših dedov.

SOLO 1 : Kladovo!
SOLO 2 : Smederevo!
SOLO 3 : Beograd!
VSI : I Z B O R B E !
VSI : V S V O B O D O !

PREIZKUŠNJA ENODEJANKA

OSEBE:

MATIJA, kmet.

STANE, njegov sin, partizan.

LOJZE, njegov sin.

MANCA, hči.

JERNAČ, star kmet.

VILKO, njegov sin, domobranec.

PARTIZANI, za sceno.

PRIZORIŠČE:

Kmečka hiša, levo vrata iz veže, desno vrata iz kuhinje.

1. prizor.

(Matija, Manca)

MANCA: (pride v sobo) Se je že pričelo. (pri-
sluškuje pri oknu) Slišite pokanje? So že
napadli; kmalu bo šla postojanka v zrak.

MATIJA: Da se je začelo. Danes gotovo ne bo-
do mnogo pazili v tem dežju. Naši bodo i
meli lažje delo.

MANCA: Da bi se le dobro izteklo! (poslušá)
Zdaj je počilo! To je bila mina! V zrak
so jo pograli, postojanko!

MATIJA: Zdaj bodo kmalu tu. Le pripravi vse,
fantje bodo lačni, tuči posušili bi se

radi. Tonetu in Stanetu pa lahko pripraviš, da se preoblečeta, gotovo sta vsa premočena.

MANCA: Če se le bosta vrnila oba! Vedno sem v skrbeh, kadar gredo kam, kjer je nevarno, če prav vem, da to mora biti.

MATIJA: Pusti čenče! Res, partizansko življenje ni lahko, toda od njih ne tarna nihče. Molče store svojo dolžnost. - Daj, stopi raje v kuhinjo in pripravi vse!

MANCA: Ko bi le Lojzeta ne bilo doma! Ne vem, toda počasi bomo menda res morali šepred njim vse skrivati.

MATIJA: (zamišljeno) Da, da, Lojze ... Kot da ni moj sin. Kot da ni Tonetov in Stanetov brat. Oba sta že dolgo v hribih, ta pa se še vedno izmika in spi v mestu v tistih smrdljivih tovarniških barakah. Ne vem, kaj bi rekel - je to strahopetnost, ali ...

MANCA: Kaj ... ali ... Kaj mislite, da je res, kar se šušlja potihoma, da je ... ah, saj ni res!

MATIJA: Čuj, Manca, še lastnega sina ne moreš nikoli presoditi. Morda jim je res nasedel. Morda res verjame vse tiste bajke o morilskih banditih in o boljševiski nevarnosti. Morda še res ne razume, kaj pomeni borba vsega naroda in visi še vse preveč na preteklosti.

MANCA: Da bi bil naš Lojze za bele? To bi bilo vendar prehudo - zame, zate, kaj celo za Staneta ali Toneta! (premolkne, vjame drugo misel) Pa kaj Lojze! Sosečov, Jernačev je prišel davi na dopust!

MATIJA: Morda ga pridejo iskat. Ne bomo lahko, domobrancev.

MANCA: Ah, saj ne bo spal doma. Toda bojim se - če on kaj opazi! - Čuj, nekdo gre! Nemara so že naši fantje. (pogleda skozi

okno) Ah ne, Jernač Krevsa k nam. Kaj ga le nese?

MATIJA: Eh, saj veš - star je in klepeta rad, o sinu bo gođel cele storiје. Pojdi zdaj ven, Manca, če pridejo naši, me pokliči! Pa previdni bodite, dokler bo Jernač v hiši! - Perilo pripravi za Staneta in Toneta! (Manca gre ven)

2. prizor.

(Matija, Jernač pride, Manca med vrati, pozne je Lojze)

JERNAČ: (vstopi, se otresa in briše) Hu, to je ploha zunaj! - Dober večer, Matija!

MATIJA: Dober večer, Jernač!

JERNAČ: (klepetavo) Eh, veš, človek pride rad k sosеду na pogovor. Vedno slišiš kaj no vega, pa tudi sam katero poveš. (z nekakim ponosom) Veš, naš Vinko je prišel na čepust, z uniformo in z zastavo na kapi. In kako mu pristojna, našemu fantu! Pa kako se pohvali! Delajo malo ali pa nič, pa še plačo dobivajo! Včasih malo na patroljo, to je potem življenje pri kmetih, ki podpirajo partizane! Če ne da sal, pa vza meš!

MANCA: (s kuhinjskih vrat, pride večkrat v so bo in posluša) Da jih sram ni!

JERNAČ: I, kako sram, dekle - kaj pa podpira jo boljše vike! (prestane kot da se je ne česa domislil) Čuj, saj res, partizani, - kaj ni nekaj pokalo prejle? (prestrašeno) Pa naš Vinko? Noč se je že storila, pa je še vedno doma! Da ga le ne dobe! Kaj misliš, da bodo kaj prišli tod okoli? (še bolj prestrašen se zazre v Matijo) Ja, ja.

MATIJA: Kaj vam je vendar, Jernač?

JERNAČ: Viđiš, saj to je tisto, Matija! Toliko nas je še zaslepljenih! - Pa tvoja dva

- če sta bila danes zraven, prideta gotovo mimo. Vidiš, to je tisto - pa bo pla nil sosed po sosedu, pa besta udarila tvo ja dva po mojem, Matija!

MANCA: Vaš bi tudi po naših dveh, če bi ju srečal s patruljo!

JERNAČ: (menca v zadregi) Ja, ja, res-pa saj imajo pravico za sabo! Bog je z njimi, kar je pa brez Boga, pa ne obvelja!

MANCA: Ne zlorablajte božjega imena v umaza ne namene!

MATIJA: Manca, v kuhinjo pojdi! Tam je prostor za ženske! (Manca izgine za vrati) Ne bova se kregala, Jernač! Do zdaj sva živela v miru. Tudi starejši ste od mene in ne bi vam rad rekel kaj žalega. Zato - pustiva to! Imejte vi svoje - jaz pa tudi vem, kaj mislim in kaj hočem. Veste tu di, kje imam dva sinova. - To naj bo dovolj, Jernač!

JERNAČ: (Halo užaljeno) No, no, ne s tako ihto, Matija! Morda se boš kesal nekoč, ker si svoje butice nekam rinil in rinil in ni moja dobra beseda nič zalegla.

MATIJA: (molči, vidno se premaguje)

JERNAČ: (hodi okrog njega, ne ve, kako bi z besede na dan) No, vidiš, Matija, daj, po slušaj no - kaj vidiš, ko bi tvoj Lojze.

MATIJA: Lojze!?! (postane pozoren) Kaj je z Lojzetom?

JERNAČ: Da, Lojze. Vidiš, ko bi šel z našim Vinkom ...

MATIJA: Kaaj? (vidno razburjen)

JERNAČ: No da, z Lojzetom. K domobrancem da bi šel. (jezna Matijeva kretnja, a se še premaga) Vidiš, morda bi se tako dalo mar sikaj popraviti.

MATIJA: (popolnoma mirno, a čuti je, da se lo maj premaguje) Koliko ste stari, Jernač?

JERNAČ: (nekoliko začuden) Dva in šestdeset jih bom o svetem Jerneju.

MATIJA: To še ni starost, da bi postali otro-
ji, Jernač. (zunaj koraki. Zase) Pa ne
da bi bili že naši - pa tak dedec v hi-
ši! (Jernaču) Pozno je, kaj, Jernač?

JERNAČ: (še vedno išče besed, začuden hoče
govoriti, medtem se odpro vrata)

LOJZE: (pride) Dober večer! Hitro še večer-
jam, nato pa odrinem v mesto.

MATIJA: (kratko) Kje si bil?

LOJZE: (nekoliko začuden) Kako? Pri Jernače-
vih sem bil, z Vinkom sva se nekoliko me-
nila.

MATIJA: (ostro) Tja mi ne boš hodil, dekler
je oni tam! In - da te ne zavede v neum-
nosti! Še sem tvoj oče in še znam rabi-
ti palico! (Jernaču) Pa lahke noč, Jer-
nač!

MATIJA: (gre ven)

JERNAČ: (začuden in užaljen) Da bi te šent,
Matija, te si trde betice, ti! Pa jaz
grem tudi iz te hiše. Kjer dobra beseda
nič ne zaleže, pride Bog s palico. (se o-
brne in hoče ven, na vratih zadene ob
Vinka, ki je pravkar vstopil, sledeč Loj-
zetu) Pa tudi ti lahko greš iz te hiše,
kjer naše pošteno ime ne velja nič več!

VINKO: Penirite se, oče, samo z Lojzutom ima
va še nekaj pomenkov.

JERNAČ: No, da, z Lojzutom še, zaradi mene.-
Pa podvizaj se, Vinko, znočilo se je - in
(s strahom) prej je tamle doli nekaj po-
kalo.

VINKO: Eh, kaj - gotovo se jim naši dali spet
malo po grbi, ušivcem. Saj jih ne more
biti več mnogo, pa še te bo kmalu vrag -
vzel.

JERNAČ: Pa kmalu pridi in ne mudi se dolgo!
(gre ven)

VINKO: Lojze, taka je torej ta stvar. Kot vi-
diš, je treba odločitve, ali z nami ali
z banditi, ki jih vedno bolj jemlje hu-
dič.

LOJZE: Pa sta vendar dva moja brata pri njih. In zato mi je kljub vsemu odločitev težka.

VINKO: Kako težka? Saj gre za velike stvari: za vero, za narod ... Pa kaj bi ti govoril o tem - gre zate! Misliš, da se boš mogel dolgo izmikati? Kar nenadoma te za grabi partizanska mobilizacija in potem se začne to, česar se tako bojiš. Brozdomsko življenje, potikanje po gozdu, v vročini in dežju; ušiv boš, lačen in zanemarjen! Varnu tega v stalni nevarnosti, da te končno doletí ali pa te dobimo mi. Potem te ne čaka krogla. Ne, prehitro ko nec bi bil to. Videl sem že nekaj partizanov, ki so se pustili ujeti. Ne želiš ti lahko pripovedujem, (nekako sadistično) - pripovedujem marsikaj.

LOJZE: Daj, pusti to! Končno - tudi pri vas je vojaško življenje. Tudi od vas me lahko dobe partizani. Tudi konec vojne me skrbi.

VINKO: Beži, beži, kmalu ne bo nikogar več, ki bi nam hotel kaj žaloga. In potem, naše življenje je res vojaško, toda tako kot se spodobi. Spiš v postelji, ne kje pod smrekovo na mokrem, dobro se ti godi in še plačajo te, delaš pa ne mnogo. Vrh tega vedo tvoji vodni, kje si, dopust dobiš - skratka, ni primere. Pa takrat, ko pride konec - takrat bomo vzeli oblast v svoje roke in gorje vsakemu, ki ne bo z nami! Tudi tom ne bo lahko, ki bodo stali ob strani. - No, kako misliš?

LOJZE: Ne vem, kako bi rekel, - oče ne skrbi. Saj vidiš, da držim z vami. Toda - to ni zame - še iz Jugoslavije som vojaškega življenja do grla sit. Kaj ne bi mogel človek sedeti lepo doma na peči in se ne mečati v te preklote preklarije! Res, tak korak mi je težak!

VINKO: Pa ga boš moral vendar storiti. Veš, da s tem krije svoje čemače? Veš, kaj pomeni to, dva člana družine pri partizanih? Saj sta celo nekaka funkcionarja, se je hvalila Manca po vasi. Veš, kakšne posledice ima to lahko za družino - in (prežočo) tudi zate.

LOJZE: (počasi klone) Da bi imelo to posledice za družino ... in (pomišlja) zame?...

VINKO: (pritiska vedno bolj) Da, tudi zate - in za vse, ki so ti blizu. Tudi za dedko! (spot prežočo, privija) Pa Ančka, bi jo rad videl v kakšni vojaški beznici?

LOJZE: Dovolj! Ne muči me dalje! (molč, nato počasi) Jutri se javim na vaši komandi.

VINKO: Rado volje - Tako ali tako moram hiteti. Tu ne bom več čakal partizanov! (zunanaj hrup, Vinko se preplašeno ozre) Lahko noč - in nasvidenje jutri! (hoče von. Na vratih trči ob Staneta, za Stanetom partizani)

3. prizor.

(Lojze, Vinko, Stano, pozneje Manca, Matija, partizani za sceno)

STANE: (partizanom za sabo) Pazi! Dobimo ga živega! (izgloda pobit in truden, vendar se mu ob pogledu na Vinka vrne lučnost in in živahnost) Vinko - pri nas - v uniformi - !?

VINKO: (vidno prestrašen, išče izhoda; prisiljeno) O, Stano!

STANE: (drži roko za pasom na pištoli; pripravljen, da reagira na vsako kretnjo) Si tudi ti kdaj čema, Lojze?

LOJZE: (v zadregi, skoraj strahoma) Doma sm, Stano!

VINKO: (išče v strahu izhoda, preži, kdaj se Stanetova pozornost obrne od njega) Lojze,

brani me - zdaj sva dva! Saj si tudi ti domobranec!

STANE: (se sunkoma obrne proti Lojzetu, izgubi za trenutek Vinka, ki se je bil počasi premaknil k vratom, iz oči) Kako, Lojzco?

VINKO: (skoči bliskoma k vratom v kuhinjo) Pazi se, zalega banditska! (Zadnje besede že med vrati. Prestrašen krik Mance.)

MATIJA: (za sceno) Drži ga!

STANE: (potegne pištolo, še preden Vinko izgine, zgreši. (Partizanom skozi vrata) Hitro okrog vogla!

MATIJA: (za sceno) Tamle v sedčevnjaku - za kuzolcem!

MANCA: (prestrašena v sobo) Si ranjen?

STANE: Ne, sam sem streljal. - Škoda. To bi bilo maščevanje za Toneta! Morda pa vendar. Še ... (Zadnji stavek že med vrati, a s pištolo v roki ven)

MANCA: (omahne v grozni slutnji) Maščevanje za Toneta? ...

LOJZE: (je nekako odsotno sledil dogodkom, zdaj se zave) Kako? Da ga je res dolotelo? ... In jaz? ... (premolk)

MANCA: Morda ni res ... Mogoče pa ... (joče ves čas pridušeno)

MATIJA: (pride ves skrušen, izgleda star in izmučen, odsotno kot da ne more razumeti) Pri jurišu na postojanko ... brzostrolka. .. (zmaje z glavo, sede in podpre glavo z rokami)

STANE: (se vrne, neuspeh se mu bere na obrazu) Ušel je. - Krasno maščevanje bi bilo!

MANCA: Kako, je res? Kaj je s Tonetom?

STANE: Res je. Mrtev je. Prestal je -častno. (zagleda Lojzeta) Toda ti - kaj sem slišal poprej?

LOJZE: (tiho) Z vami ne morem, Stane.

STANE: Z nami ne? O, saj vem - prestrahepeten si. (spremeni glas) Toda - protinam?

LOJZE: Kako misliš? (negotovo) Zakaj proti -
vam?

STANE: Nekaj sem slišal prejle. Skoraj ne morem verjeti. Koliko je resnice na tem? - Kaj imata z onim - z Vinkom?

MATIJA: (postane pozoren) Kaj je z Vinkom?

LOJZE: (stoji s pobožno glavo sredi pozorišča. Tiho kot da sam ne verjame prav) Za vas je. Za vse. - In za Ančko.

MATIJA: (razumeva le počasi) Kako za nas? Kaj delaš ti za nas?

MANCA: (med jokom, ne doume prav) Pa Ančka - kaj jo z njo?

STANE: (trdo, zahteva odločitve) Povej, hitro in brez izbegavanja?

LOJZE: Razumite vendar - za vas gre. Ne zame, ne zaradi mene.

STANE: (naravnost) Si domobranec ali nisi?

LOJZE: (molči dalj časa, nato odločno) Jutri bom in vem zakaj.

MATIJA: (se zbudi iz otupelosti) Kakšna beseda je to?

STANE: Si Toncov brat? - Vedel sem dolgo, da si strahopetec - da boš padel tako globoko, nisem mislil. - Na Tonca pomisli, ki je dal danes življenje! Na Franco pomisli, Toncovo ženo, ki je izginila v taborišču. In ti - ti greš s tistimi, ki so tega krivi?!

MATIJA: Lojze, sin moj, boš pljuval v lastno sklodo? (Vedno bolj beletno razburjen) Naj kažejo nekoč s prstom za mano? Naj... naj bom oče izdajalec? (onemore)

LOJZE: (stoji molče, v njem se nabira trma)

STANE: Koliko gorja je pri nas! - Zakaj moram živeti te življenje, ki ga živim že drugo leto? - Zakaj je padel danes Tone? - Ker se še vedno najdejo taki prokleti psi ... In tudi ti (izbruhne) si tak prokleti pes!

MATIJA: (tiho, sam zase) Tri sinove sem imel

... Eden mi je ostal. Malo je to, eden...

LOJZE: Kako eden - saj sva vendar dva.

MATIJA: Ti nisi moj sin. Ti ne. Jaz te nisem rodil - domobranca, ne! Pojdi v svoje ušive tovarniške barake, če hočeš, zgnij tam, pojdi v domobranska gnezda, če te tja vložče, pogini tam, pojdi kamor te že ne - sem se ne prikaži več!

LOJZE: (proseče) Oče, razumite vendar ...

MATIJA: (ostro) Razumel si. Pojdi! Pri priči.

LOJZE: (se obrne, odhaja počasi, s sklonjeno glavo)

4. prizor.

(Matija, Stane, Manca.)

MATIJA: (ko Lojze odide, izgubi spet prejšnjo energijo, ki je bila le trenutna, trudo- ma stopi k mizi, sede in zakoplje obraz v dlani. Sam zase) Ah nič. Bil mi je sin. - Tuji Tone je bil moj sin ... (dvigne glavo, zagleda Staneta) Ti si mi še ostal, Stane. Kako dolgo?

STANE: Ne skrbite, oče. Vem oba bova ugledala svobodo, za katero je danes padel Tone. Toda - Lojzeta mi je žal? Brat mi je kljub vsemu.

MATIJA: Kaj žal - sram me je!

STANE: (po premolku) Toda lepo delo smo vendar opravili danes. Postojanka je padla! Spet se je izkazal naš minersko-sabotažni vođ. Vse je zletelo v zrak.

MANCA: In žrtve?

STANE: Samo naš Tone. Prvi je jurišal po eksploziji. Nekaj jih je živelc, eden ga je pogođil z brzostrelko. Tako je bil mrtov. - Nato pa smo mi likvidirali postojanko. Prav vse, do zadnjega. Vse domobranco čaka isto.

MANCA: In mi? Pa ti? Vinko je tekel gotovo po

pomoč. Pohiteti morate, kmalu se lahko tu kaj.

STANE: Ne skrbi, Manca - rešili se bomo. Le preoblekel se bom še in večerjali bomo, če si nam kaj pripravila. Nato bomo pa kmalu na varnem.

MANCA: O da - toda mi? Hiše nam bodo požgali. Saj ne poznaš Vinka - če selili nas bodo.

MATIJA: Tihol! Ne javkaj! (energija se mu povrača) Prvi ne bomo. Gotovo pa bomo med zadnjimi. - Pogloj - naš Tone je dal vse. Kaj ne bi tudi mi nečesa žrtvovali pa če prav je hiša in vse promoženje. Pa čeprav nas selijo kamor koli. Dolgo ne bo več trajalo.

STANE: Tako je, oče. Kmalu bo konec - in videli boste, kmalu jih bo minila volja, da bi divjali po naših tleh. - Sedaj pa moram von, kajti pohiteti moramo. (rahel strel zunaj) - (prisluhne) Ni bil to strel? Ah, daleč je bilo. Vendar pošljem nekoga pogledat. (gre von)

MANCA: Bog ga čuvaj! - Bojim se včasih zanj - tako nepremišljen je in nagel. Še Tone ni bil tak. - Kje se je le Lojze vzela?

MATIJA: (se je bil spet pogreznil vase, z glavo sloni na mizi, prsti bobnajo po njej. Zdaj plane) Molči! Ne vrtaj po rani! - Pozabi kot bom skušal pozabiti jaz, da sem imel некоč tri sinove. - Pojdi zdaj v kuhinjo, mudi se in fantje se lačni. Sa moga me pustiti!

MANCA: Prav imate oče. Naj se najede naši fantje! (gre von)

5. prizor.

(Matija, kasneje Lojze, Stano, Manca.)

MATIJA: (sloni še vedno ob mizi in bobna s prsti po njej, vase pogreznjen.)

- MANCA: (za sceno) Večerja je na mizi, tovariši!
- MATIJA: (se zbudi ob tej besedi za trenutek iz otopelosti, nekako zaverovano) Tovariši! Koliko je v tej besedi! Pa je moj še poznali nismo .. Bil si jim dober tovariš, Tone! ... (obmolkné spet in pod pre glavo z rokami. Molk nekaj časa)
- LOJZE: (plane v sobo) Kje je Stane? Kje so ostali?
- MATIJA: (dvigne glavo in se nemo, srpo zazre v Lojzeta)
- LOJZE: (umolkné pod vplivom očetevega pogleda, stoji molče, bled in s povešene glavo)
- MATIJA: (tiho) Kaj iščeš ti tukaj?
- LOJZE: Oče!
- MATIJA: Komu sem jaz oče?
- LOJZE: (proščé) Oče, čujte, oče ...
- MATIJA: Ne vem, kdaj te je zanosla kukavica v moje gnezdo. Pojdi svoje pot!
- LOJZE: (odločneje, z zaskrbljenim glasom) Stane, kje je Stane?
- MATIJA: Kaj bi tebi Stane? Odslej sta vidva sovražnika.
- LOJZE: Kje je Stane? Kje so ostali ... tovariši? Umaknóje se naj! Nemudoma... Jernač ...
- MATIJA: (ga prokino) Jernač - kaj je z Jernačem? In Vinkom?
- LOJZE: Jernač je poslal hlapca k postojanki - kmalu utegnejo biti tukaj. (premolkné) Vinko je mrtev.
- MATIJA: Mrtev! Kako mrtev?
- STANE: (se pojavi med tem na vratih, poslušá)
- LOJZE: (preprosto) Ustrelil sem ga.
- STANE: (plane) Lojze! Kako?
- LOJZE: Tako daleč nisem mogel. Tega bremena nisem mogel prevzeti nase. Takoj, ko sem bil zunaj, sem se zavedel. Poznam Vinka in vedel sem, kam vodi njegova pot - k

postojanki. Tokel sem kar sem mogel. Bli-
zu Jernačevega doma sem ga dchitel. Usta-
vil sem ga, povedal mi je odkrito in brez
sramu, da vas bo pogubil.

STANE: Vedel sem to in zato smo pohiteli. Te-
da, kdo je prejle streljal?

LOJZE: Začutil sem tedaj, da mi preostane le
eno. Pištelo sem nosil. (nekolike osramo-
čen) iz strahu - s seboj. In - zgočilo se
je.

MATIJA: Pa si le moj otrok! Saj sem vedel -
jabolke ne pade daleč od drevesa.

STANE: (v kuhinjo) Pripravite se, gremo! (Loj-
zetu) In kdo je obvestil postojanko?

LOJZE: Jernač je videl. Ves božjasten je bil.
Hlapca je poslal nekam - gotovo v postoj-
janko; toda - saj je bil popolnoma zmo-
šan. A v postojanki se morali slišati
strel. Takoj se pričela svetiti. Ravno
prejle je bilo slišati hrup tam doli.

STANE: Ni jih mnogo v postojanki. Za mano!
(gre v kuhinjo. sliši se kaké partizani-
vstajajo in odhajajo; pride nazaj v sobo)
To jim bo zapel mitraljez! Lahko nič,
oče, zbegem, Manca! (Lojzetu) Pa ti, zdaj
po vsem tem?

LOJZE: Z vami pojdem! Nekaj se je prelomilo-
v meni ta večor. Začutil sem v sebi glas
krvi - ne bom vas zatajil, oče. Zdaj vam,
kam spadam. Z vami grem, Stane - če som
kaj zagrešil, postavite me pred sodišče,
storite z mano kar hočete - tedaj hlapec
tujca ne bom!

Z A S T O R

Rado Trnišan.

BEDAK

SKETCH

OSEBL:

FLAT, partizan.

WEIDEMANN, major, hitlerjovec.

POZORIŠČE:

Knačka hiša. Sveča gori. Nač razgrnjenim zemljevidom se je sklonil major Weidemann. Poleg njega na levi telefon.

WEIDEMANN: (črta s svinčnikom po zemljevidu, potem jezno odvrže svinčnik) Niti vruga ne razumem na tem zemljevidu. (Nagradi na kaj kerakov po hiši) Teča, ukaz je ukaz. (Vzame iz vojaške torbice ukaz in ga polglasno bere) "Iz vasi Verbki čez močvirje proti vasi Hvošči, nepričakovano udariti po sovražnikovem krilu. O izvedbi poročiti" ... Da, ukaz je ukaz, naj ga vrag vzame! Teča, kje je pot preko močvirja? (v telefon) Oberleutnant Steck? Da, jaz sem, major Weidemann. Kake? Niste dobili kokoši za kosilo? Kaj je vrag vzame, te kokoši. Zdaj ne potrebujemo kokoši, marveč nekoga izmed domačinov ... Menudema ni najдите "jezik" ... V vasi ni žive duše? Pošljite frajtarja. Ta pes jih skoplje iz pod zemlje ... Je že našel? Kaj ste pa molčali? Zakaj ni pripraven? Popeln bedak? Frajtar? Ah, da, domačin? Skeraj i-

diot? Nu, izvrstno. Z idiotom se lažje pomeniš. Takoj mi ga pošljite. (odlazi slušalk.) Čudak je ta Stock; sploh ne razume, da morajo biti idioti, če hočemo mi biti višja rasa. (gleda zemljevid in predstavlja zastavice na zapad) Paši pa se ta čas umikajo in umikajo in nikjer ni konca tega umikanja - (rop t ga vrati. Se prestrašeno ozira, šepetaje) Ali v hajo za mano? (vrata se naglo odpre, clajšanje) A, vi/ste, frajtar? Ste pripeljali bedaka? Izvrstno. Naj vstopi, vi pa ostanite zunaj in počakajte ... (stopi nekaj korakov nazaj. V sebo se privali nekreten fant. Ves je povaljan, obraz mu je zaspan. Fant topogleda majorja. Major oblastno) Iae?

FANT: (gleda okrog sebe) Moje?

WEIDEMANN: Tvoje.

FANT: Če moje, potem mi pravijo Fedjka. Od malega sem Fedjka. Losti je imen, toda jaz sem Fedjka, Bog mi je priča. Fedjka in nič drugače...

WEIDEMANN: (prekine nadaljnje fantovo pojasnjevanje) Priimek, tepec!?

FANT: Priimek? Moj?

WEIDEMANN: Kakopak, tvoj.

FANT: Če moj, potem se pišem BARABULJK. Po pravici povečano, nič prida ni tale moj priimek. (dobročudšno) Kako se pa vi pišete?

WEIDEMANN: (s poudarkom) Idiot.

FANT: (potrto maje z glavo) Potemtakem tudi vaš priimek ni kaj prida...

WEIDEMANN: (izgublja ravnotežje) Molči.

FANT: (užaljeno) Če bova molčala, potem se ne bova dosti zmenila.

WEIDEMANN: (ga sumljivo gleda z vseh strani)

Obrni žepe:

FANT: (pobito) Žepe?

WEIDEMANN: (strogo) SCHNELL. Hitreje.

FANT: Hi, hi ... Bojim se.

WEIDEMANN: (grozeče) Nu?

FANT: (stopi k Weidemannu in ga zagrabi za hlačne žepe) Hi ...

WEIDEMANN: (skoči stran) Kaj pa počneš?

FANT: Hi ... Tako ste ukazali.

WEIDEMANN: Bedaki! Svoje žepe obrni!

FANT: Pa bi bili tako rekli. Tako pa - obrni žepe. Saj nisem sveti duh, da bi precej vedel, za kakšne žepe gre. Svoje žepe - to je vsakdanja stvar, ampak tuje - se mi še ni pripetilo. Za take reči jih pri nas dobiš po gobcu. (obraša hlačne žepe) Ali vas zanima?

(Iz žepov padajo piščalke, kos sladkorja, kumara, vrvica, gumb in druge drobnarije. Skrbno pobira svoje bogastvo, odpiha prah z nje-ga in položi stvari na mizo)

FANT: Prosim, če vam je všeč. Ne bo mi žal za to.

WEIDEMANN: (pokaže na piščalko) Kaj je to?

FANT: Piščalka. Godba je pa takale. (nese piščalko k ustom in zapiska nekaj tonov)

WEIDEMANN: Dosti.

FANT: Če je dosti, pa naj bo. Dekleta me zmeraj prosijo, naj igram. Prav rad jih zabavam. Ali imate radi slatkarije? (skrbno piha v košček sladkorja in ga ponudi majorju) Pokusite, prosim.

WEIDEMANN: Poberi to šaro!

FANT: Sladkor da je šara? Da bi le vsak imel dosti take šare! (spravlja svoje imetje po žepih) Tako mislim, da imajo ljudje hlače zaradi žepov, žepe pa zaradi vseh mogočih dobrot, ki jih lahko vanje spravijo...

WEIDEMANN: Dosti klepetanja ... Kje so vsi ljudje? Zakaj nikogar ni v vasi? (fant po žvižga) Odgovori!

FANT: Pravite, dosti klepetanja, zdaj pa spet, odgovori. Saj se mi bo še zmešalo.

WEIDEMANN: Vprašam te, kam so vaši ljudje iz

ginili?

FANT: Kar spomnili so se in že pred pol leta odšli v n- ski smeri, še pasji hudiči jih zdaj tam ne najdejo. Vso živino so gnali, vse imetje so naložili na vozove ... Pred sednik kolhoza tovariš Berkun. Ga ne poznate? ... Tovariš Berkun mi je dejal: "Odpravi se, Fedjka, na daljno pot. Zdajle odrinemo." Jaz pa nisem bedak, pa sem pomislil: kar odrinite, če vam je vroče, jaz grem pa spat. Me vsaj nihče navsezgo daj ne bo budil. Pa zlezem na pečico. In sem se naspal.

WEIDEMANN: Dobro si napravil.

FANT: Oho! Nisem bedak, nak.

WEIDEMANN: Da, nisi bedak, prav si pogruntal.

FANT: Hvala. Vidim, tudi vi niste bedak.

WEIDEMANN: (opozarjajoče) No! Ali veš, s kom govoriš?

FANT: Kaj naj to vem? Jasno: fašistični psi in hitlerjevski banditi.

WEIDEMANN: Kaj? (besno) Lopov! (zamahne nanj)

FANT: (se umakne) Kaj se pa jezite? Predsednik kolhoza je tako dejal. Prišli bodo, je dejal, fašistovski psi in hitlerjevski banditi. Jaz pa nisem bedak. Mislim sem si: Ta je pa dobra. In teh se je ustrašil. Kakor da še nikoli ni videl psov, ka li? In sem šel spat. In, oprostite mi, sa njalo se mi je o psih. Kar cela tropa jih je bila. Hoteli so me ugrizniti, jaz pa po gobcih, po gobcih, po gobcih ...

WEIDEMANN: Dosti, vrag te vzemi. Sit sem tvo jega bedastega klepetanja.

FANT: (vzdihuje) Ali imate kaj kaditi?

WEIDEMANN: (gleda naravnost vanj) Ali so tu partizani? (fant dolgo premišlja in kri vi usta) Odgovori!

FANT: Počakajte, da se spomnim ... (šteje po prstih) Purkani so, Molčani so, Puzani so. Partizani? Nak, tako se pri nas nihče ne

piše. (znova našteva) Purkani so, Molčani so, Puzani so ...

WEIDEMANN: Idiot! To ni priimek, ampak so to razbojniki, ki se skrivajo po gozdovih in streljajo naše vojake. Razumeš? Ali so mi vas partizani?

FANT: Razujem ... Saj nisem bedak. Takole mi slim: Če so v gozdu, potem morate tuđivi v gozd in tam pri ljudeh povprašati. Ali nimam prav?

WEIDEMANN: Zdajle te dam ustreliti, tepec!..

FANT: Hi ... Šalite se ... Ali imate kaditi?

WEIDEMANN: Poznaš vas Hvošči?

FANT: Sosednjo vas? Saj nisem bedak. Priđeš okrog močvirja, pa si v Hvoščah. Znana de kleta imam tam ...

WEIDEMANN: Kje pa pelje pot čez močvirje v Hvošče?

FANT: Tam, kjer je peljala. Kam pa naj se de ne?

WEIDEMANN: Za smer te vprašam.

FANT: Smer - kamor hočeš. Pri nas je to čisto na prosto dano. Jaz sem na priliko šel v kmetijsko smer, moja žlahta - Vanjka Tan cura, tako se piše, če dovolite, - jo je pa ubral v živinozdravniško smer.

WEIDEMANN: Počakaj... Počakaj! Kakšna Tancura? Teško te razujem.

FANT: Rad govorim nerazumljivo. Zgodi se, da govoriš in govoriš, pa nazadnje sam ne veš, kaj govoriš. Zelo prijetno.

WEIDEMANN: Pokazati mi moraš, kako se pride čez močvirje v Hvošče. Razumeš?

FANT: Hi ... Kaj pa je treba tu razumeti? Ste videli na vzpetini mlin na veter?

WEIDEMANN: Da.

FANT: Nu, in to je vse.

WEIDEMANN: Kaj, vse?

FANT: V tem mlinu je bil moj ded Makar za mlinarja. Bil mi je, oprostite, daljni sorodnik. Tuđi on je dinje sadil ... Prav

gotovo nikoli še niste jedli takih dinj.

WEIDEMANN: (skoraj obupano) Ne vprašujem za
dinje - pot potrebujem, ne pa dinje. (v
stran) Zares popoln idiot... (fantu) Ali
veš, kaj te vprašujem?

FANT: Kaj ne bi vedel. Saj nisem bečak.

WEIDEMANN: Nu?

FANT: Kaj "nu"?

WEIDEMANN: Kako se pride?

FANT: Čemu bi pa hočili tja. Zanikrna vas je
to. Naša je lepša. V Hvoščah ni bilo ni-
koli takih dinj kakor pri nas.

WEIDEMANN: (ves besen) Zdajle te ustrelim!

FANT: Nimate kaditi?

WEIDEMANN: Kje je pot v Hvošče, lopov?

FANT: Vsak bečak ve; od mlina čez vrtino, kjer
rastejo vrbe, potem pa po travniku pravdo
Hvošč!

WEIDEMANN: (skoči k zemljevidu) A ... Tu je
travnik ...

FANT: Lahko pa tudi po drugi poti greš, konec
vasi prideš ven...

WEIDEMANN: (Dvigne glavo) Drugo pot mi boš sam
pokazal ... Koliko kilometrov je od tu
preko močvirja?

FANT: Nisem štel. Če vzameš s seboj dober kru-
jec kruha in dve kumari, in pričneš pri
mlinu ščipati kruh in gristi kumare, po-
tem boš do Hvoščev ravno vse pojedel ...
Zdaj pa izračunajte, koliko je to kilo-
metrov?

WEIDEMANN: Pojdi ven in počakaj v veži.

FANT: (gre k vratom) Z veseljem. Videti je,
da sem danes malce premalo spal ...

WEIDEMANN: (vpije skozi vrata) Frajtar, popa-
zite na tega bečaka dokler ne pokličem.

FANT: Kaj bi klicali, bom že sam prišel. (o-
čide)

WEIDEMANN: (skoči k telefonu) Oberleutnant..
Oberleutnant Stock! Da, jaz sem... Vaš be-
čak je vse povedal. Takoj se odpravim s

svojim oddeikom. Od mlina na veter naprej kažejo pot vrbe, potem pa je doHvošč travnik ... Jaz pojdem po drugi poti. Z dveh plati v bok ... Takoj ... Za zvezo pošljite motociklista ... (odloži slušalko. Znova zazvoni) Dežurni?...Vojaki spijo? ... So vsi razmeščeni po hišah?...Zelo dobro ... Čez pol ure jih zbudite!Tiho, brez šundra. Kontrolirajte straže!Javite! ... (odloži slušalko) Frajtar! Zaspal je lump ... Frajtar!

(Odmor. Vstopi fant, zeha in si mane oči)

FANT: Ste klicali?

WEIDEMANN: Frajtarja sem klical. Kje je frajtar?

FANT: (ravnodušno) Nekam je šel ... Posedi, pravi, jaz grem po svojih opravkih ...

WEIDEMANN: Lopov! Pokažem mu opravke ...

FANT: Oprostite, kaj bi mu kazali? Saj sam ve. Saj ni otrok. Ali ni tako?

WEIDEMANN: Molči! (hodi po sobi)

FANT: (vzame iz žepa svojo piščalko) Ali hočete, da vam zaigram ... (začne igrati)

WEIDEMANN: (poslušá) Ne igraš slabo ...

FANT: Znam tudi drugače ... (igra sovjetsko himno)

WEIDEMANN: Molči! (fant igra vse glasneje.Gasune) Idiot, boš tiho! (sliši se strel)

FANT: Zdaj bom tiho.

WEIDEMANN: Odkod strel? Frajtar!(plane k vratom)

FANT: (mu zastavi pot) Zastonj kličete.

WEIDEMANN: (zaskrbljeno) Zakaj zastonj?

FANT: Oprostite. Mahnil sem ga, tega vašega frajtarja.

WEIDEMANN: (zmeđeno) Kako, mahnil?

FANT: S kopitom po glavi.

WEIDEMANN: (vse bolj zmeđeno) Kaj norčaviš?

FANT: Ne, to ni nobena norčija več gospod major.

(Weidemann začudeno in z grozo bulji vanj. Fantov obraz se je na mah izpremenil. Z obraza je izginil bedasti nasmešek. Oči gledajo pametno in strogo. Usta so krepko stisnjena. Vzravna se. Weidemann plane k mizi po revolver.)

FANT: (odrine Weidemannna in zgrabi za revolver) Roke kvišku!

WEIDEMANN: (dvigne roke in se brez moči ozira okrog) Kaj je?

FANT: Dokler sem se tu s teboj šel bedaka, so moji dečki postavili zasedo. V krepke za prtih kočah gorijo vaši bombaši, Oberleutnant Stock z vsem svojim oddelkom tone v močvirju, štabni dokumenti bodo prišlika mor je treba ... (vzame z mize aktovko z listinami) Ali zdaj veš, kdo od naju je bedak?! (dvigne revolver) Nu, marš ven iz hiše!

Z A S T O R

Vl. Suhodoljskij

ZADNJE URE HITLERJEVEGA BEOGRADA

OSLBE:

GENERAL MILAN NEDIC, MINISTRSKI PREDSEDNIK.

ACA, SLUGA.

GENERALOBERST PRIESSNER.

DIMITRIJE LJOTIC.

RADIC: RSJ, RL, P.K.SENDER BELGRAD.

POZORIŠĆE:

Nedićeva delavna soba v ministrskem predsedništvu.

NEDIC: So vrata dobro zastražena?

ACA: Dobro, deset domobrancev je pred vrati.

NEDIC: Kaj? Samo deset? Za kakšnega partizanskega bandita bi bila to malenkost. Naravnost smešno! Takoj jih postavite še pet!

ACA: (telefonira) Halo, tu ministrski predsednik. Postavite takoj še pet straž pred vhod!

NEDIC: . Si pogledal na hodniku pod vse naslonjače, divane, omare? Da ni kje kakšen peklenški stroj?

ACA: Pregledal sem. Ni ne bomb ne peklenških strojev.

NEDIC: Pa to ...? Kaj tukaj tiktaka? (vidno prestrašen) Ni to peklenški stroj?

ACA: Kaj? To? To je le bučilka, ki sem jo do bil čavi od svoje tete.

NEDIC: A tako. Hvala Večnemu ... Čuj, brate, mar je res, da so Rusi v Pančevu?

ACA: Da.

NEDIC: O Bože! ... (silno razburjen) Kaj bo, kaj bo? (skrije glavo med roke) In kaj bo sešaj z mojim posestvom, vinciogradom. .. in vila in če me ujamejo ... Bože, Bože ... (se vzravna) Da mi je imeti leta lo ... In če mi ga Nemci ne dajo?

ACA: Lahko bi vas pobili zavezniški lovci...

NEDIC: Mar nisam Srbin? Prebil se bom skozi gozdove s četniki ... moram se posvetovati z Dražo ... Daj, brate, pokliči generala Mihajlovića v Ravnoj gori.

ACA: (telefon zazvoni) Halo, tu ministrsko - predsedništvo! Generala Draža Mihajlovića, prosim. Kako? Ga ni? Kam pa mu potem lahko telefoniramo? Ni zveze? (se obrne k Nediću) Gospod ministrski predsednik, silno obžalujem. Z gospodom generalom Dražo Mihajlovićem ni zveze.

NEDIC: Kako to?

ACA: Silno in globoko obžalujem - gospod general Draža Mihajlović je pravkar odpoštoval v neznanu smer.

NEDIC: Bože mili ... Aca, prinesi mi kavo! Hitro, takoj! Dezertiral tudi on, tetku mu njegovu izdajničku ... pa morda mu je sinko ostal? Pozvoni pri sinku!

ACA: (prinese kavo, nato telefonira) Halo, tu ministrski predsednik. Ali je tam kako? Ga ni? Predal se je (se obrne k Nediću) Gospod ministrski predsednik, silno globoko in izredno mi je žal - sin gospoda Draže Mihajlovića je prestopil k partizanom. Ker ni bil vojni zločinec, je lahko ostal v Narodno-osvobodilni vojski.

NEDIC: Pa pokliči hčerko! Stoj, Aca, še ka-

ve! ... Grozno, grozno ...

ACA: (prinese kavo, nato telefonira) Halo, tu ministrski predsednik, Beograd! Ali je tam gospodična Mihajlovićeva? Kako? (poslušča, potem pahne slušalko nazaj na aparat) Gospod ministrski predsednik, silno globoko, izredno in neskončno obžalujem slučaj - hčerka gospoda generala Draže Mihajlovića je vstopila že pred dnevi v partizansko vojsko.

RADIO: (zaigra viharen tuš, potem nadaljuje z melodijo "Tužna je nedelja")

NEDIĆ: Bože, Bože ... Mihajlovićeva otroka sta postala boljšeavika ... pa kaj igrata radio! Zavrti nekaj veselega, da mi bo lažje! Aco, stoj, petnajst turških črnih kav, takoj mi jih prinesi!

ACA: (prinese pladenj s kavami, potem naravnava radio)

RADIO: (godba igra melodijo znanega beograjskega kupleta)

NEDIĆ: (poslušča) Aha, to je Beograd, kakor v dobrih starih časih ...

RADIO: (zapoje)

Svoje kufre že pospravil
in iz Srbije odpravil
se je Draža izdajalec,
da ga Tito ne čobi pod palec.

Toda to mu ne pomaga,
če pobegne vse do vruga,
kjer koli se zakonspirira,
ga narod soči in pa likvidira.

Tudi Nedić, ta zločinec,
kmalu bo dobil svoj svinec,
zaprti so mu vsi umiki,
in zaman so vsi njegovi triki.

Ovde radio slobodna Jugoslavija. Čuli ste

...

NEDIĆ: Drugo postajo! Nitro, takoj!

ACA: (zavrti radio)

RADIO: Rdeča armada nevdržno prodira proti severu. Bliža se dan, ko bo narod sodil okupačorjeve hlápce. Mihajlović, Rupnik, Pavelić, Ljotić, Nedić, dan obračuna je blizu! -- Tukaj radio London. Prekinjamo za trenutek komentar dnevnih dogodkov. Amerikanska radio-oddajna postaja vam javlja sledeče najnovejše vesti: Beograd popolnoma obkoljen. Moskovski radio je javil pred pol ure, da je glavno mesto Jugoslavije tik pred padcem. Vsa letališča so v rokah sovjetskih in Titovihorcev. Presenečenim quislingovcem ter nemški posadki z generaloberstom Priessnerjem vred je beg onemogočen.

ACA: Gospod minist-rski predsednik, nekdo prihaja. (zapusti sobo in se vrne) Tu sta general Priessner in gospod Dimitrijevič.

NEDIĆ: Tetku mu švabsku ... ravno o pravem času - morda me ta še reši. Aco, brzo, brzo, prestavi radio na P.K. Belgrad, sicer me še obsodi na smrt, ker poslušam tujo radio postajo.

(Najavljena vstopita, pozdravita po fašistično, Ljotić uslužno nekaj korakov za Priessnerjem. Nedić strumno salutira, Aca se priklanja do tal, istočasno moli po hitlerjevsko roko v zrak.)

PRIESSNER: Diese verfluchte Bolschewisten! Koffer packen! ... Kufre pripravite in to takoj! Če ne pohitimo, nas še zalotijo tu! Oziroma če ne pohitim. (vsi ravzočiči se tresejo od groze, začenjajo stopicati nervozno sem ter tja)

LJOTIĆ: Herr Generaloberst, izredno globoko in silno obžalujem, da je radio - se veda P.K. Sender Belgrad - ravnokar javil, da so banditi pravkar zavzeli letališče

v Zemunu in Pančevu.

PREISSNER: (spremenjeno s slačkim glasom) Pa morča večo gospodje, ki ste tu doma, za kakšno skrivno stezo ali podzemski hodnik? ...

LJOTIĆ in NEDIĆ: (istočasno) Herr Generaloberst, globoko silno izredno in neskončno obžalujeva - umika ni.

NEDIĆ: Strašno, strašno ... bi morda Herr Generaloberst lahko naročili kakšno letalo tipa "avtogiro", ki bi lahko pristalo na naši terasi?

PREISSNER: (bolestno) Kje pa naj ga vzamem?

LJOTIĆ: Grozno, grozno ... V Zemunu banditi, v Pančevu boljševiski ... Mar vi Nemci ni ste mogli izumiti padala, ki bi padalo navzgor?

PREISSNER: (vse slajše in poniznejše) Kaj res vi domačini ne veste za kak skriven izhod?

NEDIĆ: Tito nas je prehitel. Zdaj je prepoznano.

LJOTIĆ: Ni več umika.

PREISSNER: Pa se moramo prebiti. (panično, razburjeno) Vodja, kje so tvoji slavni čistokrvni pristaši?

LJOTIĆ: (se zviija v zadregi, stopica) Ta presneta razkrojevalna politika! Iz taktičnih razlogov so vsi že pred 15. septembrom dezertirali - pardon - penetrirali v Titovo vojsko.

PREISSNER: In vaši domobranci, gospod general Nedić?

NEDIĆ: Aco, postroji jih!

ACA: (odide in pokliče ter postroji tri nedičevske domobrancel)

PREISSNER: Pa to ja niso vsi?! Kje pa so ostali?

NEDIĆ: Petnajst jih še straži pred vrati. - Aco, pokliči jih!

ACA: (odide, se vrne) Pred tremi minutami so vsi dezertirali - pardon - penetrirali v Narodno osvobodilno vojsko ...

RADIO: (zaigra "Lili Marlen")

PREISSNER: O, ta domača melodija ... v najstrašnejših trenutkih mi prinaša tolažbo.

RADIO: (začenja peti)

Tukaj v Beogradu strojnice pojo,
Švabom in njih hlapcem pri srcu je hudo,
Fedić in Ljotić, banda vsa,
morilska švabska sodrga,
dobi zdaj križ lesen,
na grob, Lili Marlen.
Dobi zdaj križ lesen,
na grob, Lili Marlen.

Ovde kratkotalasna radio-stanica Beograd - Slobodna Jugoslavija. Pravkar so zavze li naši partizanski borci tukajšno zemunsko radio postajo.

VSI: Wa pomoč, na pomoč! (bežijo iz sobe)

Z A S T O R

Franci Preis.

K A Z A L O:

- 1) Komandir Simon, enodejanka, San.Str. 1
- 2) Dekle s severa, igra v enem de-
janju, Kostantin Pavstovskij ... " 19
- 3) Pozdravljena rdeča armada, zbor-
na recitacija " 39
- 4) Preizkušnja, enodejanka, Račo
Trnišan " 41
- 5) Beđak, sketch, Vl. Suhodoljski . " 54
- 6) Zadnje ure hitlerjevskega Beo-
grada, Franci Preis " 62

---=00o=---

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

006155

00000239504